

VESTERSØHUS

Manual for bevaring, genetablering og fornyelse af etageejendommen Vestersøhus i København

UDGAVE 1 09.12.2019

Denne manual for bevaring, genetablering og fornyelse af etageejendommen Vestersøhus i København er udarbejdet for Slots- og Kulturstyrelsen i 2019. Alle henvendelser vedr. manualen skal rettes til fredningsmyndigheden. Nærværende udgave er nr. 1, som er udarbejdet af Varmings Tegnesteue og udgivet i december 2019. Udgivelsen af denne manual medfører, at den tidligere vejledning med titlen *Vestersøhus køkken og bad* udgivet af Skov- og Naturstyrelsen i 1999, ikke længere er gældende.

Udvidelser og opdateringer af manualen kan forekomme efter udgivelsen af denne 1. udgave. For at sikre, at du læser den gældende udgave af manualen, søg da på *Vestersøhus* på hjemmesiden www.fbb.dk.

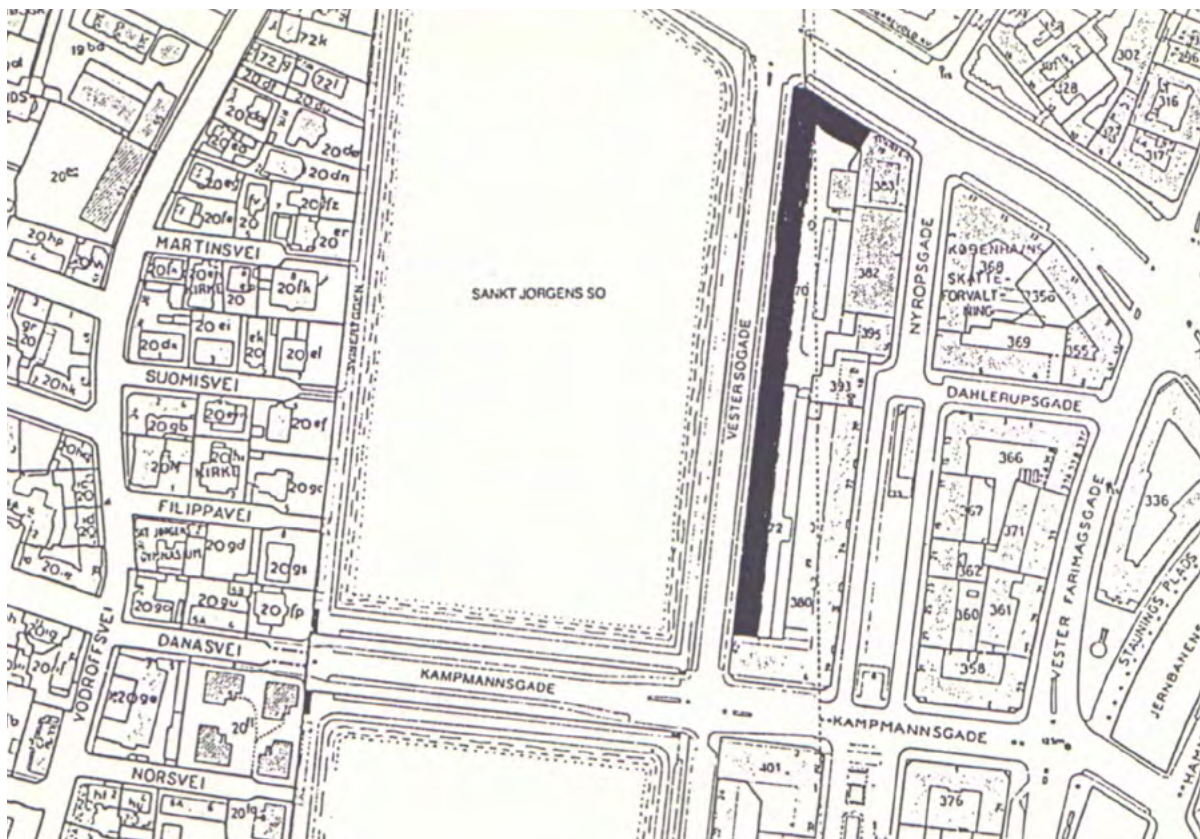
Forsidefoto: Første etape af Vestersøhus set fra hjørnet af Gyldenløvesgade og Vestersøgade. Foto fra mellem 1935 og 1938. KBH.

Indhold

1	Indledning	1
1.1	Sådan bruger du manualen	1
1.2	Fredningsloven og fredningsmyndigheden	5
2	Fredningsværdier	7
2.1	Bygningsbeskrivelse	7
2.2	Bygningshistorie	11
2.3	Bærende fredningsværdier	15
2.4	Hvorfor skal vi passe på denne ejendom?	19
3	Udearealer	
3.1	Struktur og rumdannelser	
3.2	Belægning, beplantning og udvendigt inventar	
3.3	Værdisætning	
3.4	Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden	
4	Udvendige bygningsdele	21
4.1	Konstruktion og komposition	
4.2	Overflader og detaljer	
4.3	Værdisætning	
4.4	Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden	23
5	Indvendige fællesarealer	
5.1	Rumtyper og -kvaliteter	
5.2	Overflader og detaljer	
5.3	Værdisætning	
5.4	Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden	
6	Lejligheder	25
6.1	Lejlighedstyper og rumdisponering	27
6.2	Overflader og detaljer	29
6.3	Værdisætning	31
6.4	Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden	33
7	Køkkener	35
7.1	Køkkentyper	37
7.2	Overflader og detaljer	39
7.3	Værdisætning	41
7.4	Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden	43
8	Badeværelser	47
8.1	Badeværelsestyper	49
8.2	Overflader og detaljer	51
8.3	Værdisætning	53
8.4	Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden	55
9	Metode og kilder	59
10	Ordforklaringer	61
11	Bilag	63

STAMOPLYSNINGER

Betegnelse: Vestersøhus
 Adresse: Vester Søgade 44-78 og Gyldenløvesgade 21 og 25
 Kommune: København
 Opført: 1935-1936 og 1938-1939
 Fredet: Etageejendommen er fredet i 1994
 Arkitekter: Kay Fisker og C. F. Møller
 Besigtigelse: Foråret 2019
 Besigtiget af: Varmings Tegnestue
 Journalnr.: 911/101-0033

Oversigtstegning, der viser placeringen af den fredede etageejendom Vestersøhus ved Skt. Jørgens sø i København. Vestersøhus er markeret med sort udfyldning. Kilde: Skov- og Naturstyrelsen: Fredningsforslag, 1994.

1.1 Sådan bruger du manualen

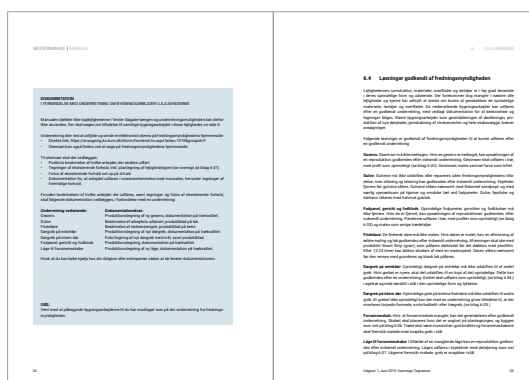
Vestersøhus er en fredet bygning, hvilket betyder, at før der igangsættes nogen som helst former for bygningsarbejder, både store som små, skal der foreligge en tilladelse fra fredningsmyndigheden. Dog gælder der enkelte undtagelser, hvilket beskrives i denne manual for bevaring, genetablering og fornyelse af Vestersøhus.

Manualen beskriver en række byggearbejder i ejendommens lejligheder, der på forhånd er godkendt af fredningsmyndigheden. Disse byggearbejder kan udføres uden at ansøge fredningsmyndigheden om tilladelse, men ved på forhånd at indsende en *underretning* sammen med den korrekte dokumentation. På denne måde undgår du lange sagsbehandlingstider og usikkerhed om sagens udfald. Følgende byggearbejder må udføres efter forudgående underretning:

- Opsætning af ny markise (se s. 22-23).
- Genetablering af oprindelig gesimsliste, fodpaneler, gerichter og skabslåger i lejligheden (se s. 32-33).
- Slibning og lakering af parketgulv samt afrensning og lakering af finérdøre i lejligheden (se s. 32-33).
- Genetablering af manglende oprindelige køkkendele (se s. 42-45).
OBS: Nedtagning af oprindelige køkkendele kan kun godkendes, såfremt delene er flækkede eller har rådskeer.
- Hævning af bordplade samt integrering af ovn, køleskab og opvaskemaskine i oprindeligt køkken (se s. 42-45).
- Genetablering af oprindelige badeværelseselementer (se s. 54-57).
- Etablering af bruseniche og vaskesøjle i oprindeligt badeværelse (se s. 54-57).

Manualen indeholder altså godkendte løsninger vedrørende markisen, lejligheden, køkkenet og badeværelset. Hvert af disse emner beskrives i selvstændige kapitler, og de godkendte byggearbejder opføres i opslagene med titlen *Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden*.

Disse opslag har et blå felt på venstre side med en oversigt over løsninger og dokumentationskrav, og på højre side står de dertilhørende vejledningstekster og henvisninger til relevante tegningsbilag. Opslagene ser ud som vist til højre, og det blå felt gør det nemt og hurtigt at finde dem.

Bilagene er samlet i selvstændige hæfter med titlerne *Bilag 4. Udvendige bygningsdele*, *Bilag 6 Lejligheder*, *Bilag 7 Køkkener* og *Bilag 8 Badeværelser*.

Perspektivtegning fra 1934 af Kay Fisker og C.F. Møllers tegnestue, der viser Sankt Jørgens Sø og Vestersøhus. DKB.

Det er væsentligt at nævne, at manualens løsninger ikke gælder for lejlighederne over 5. sal i Vester Søgade og lejlighederne over 6. sal i Gyldenløvesgade. Dette skyldes, at disse taglejligheder oprindeligt er opført med så mange individuelle løsninger – for køkkenerne især – at det ikke på samme måde giver mening at udvikle generelle løsninger til dem. Dog kan manualen anvendes som inspiration til ansøgninger vedrørende taglejlighederne, da både de oprindelige bygningsdele, detaljer og materialer i taglejlighederne er magen dem i de øvrige lejligheder.

Det skal understreges, at de bygningsdele, der ikke indgår i manualen, ikke er mindre fredede, herunder taglejlighederne og butikkerne i stueetagen. Ønsker du at foretage bygningsændringer ud over de anviste løsninger i manualen, skal du ansøge fredningsmyndigheden om tilladelse hertil.

Hvis du vil blive klogere på Vestersøhus' arkitektur, historie og fredningsværdier, kan du læse meget mere herom i manualens kapitel 2 *Fredningsværdier*.

Bagerst i manualen kan du desuden finde forklaringer på anvendte fagtermer oplistet under 10 *Ordforklaringer*.

OBS: Manualen er bygget op som opslag og skal udprintes på begge sider af papiret. Åbnes manualen som pdf, skal *sidevisningen* indstilles til *tosidevisning* og *vis forside*.

SÅDAN SØGER DU OM TILLADELSE:

Ansøgning om tilladelse sker ved at udfylde og sende et elektronisk ansøgningsskema på fredningsmyndighedens hjemmeside:

- Direkte link: <https://ansogning.kc.kum.dk/xform/frontend/irs.aspx?alias=1522&groupid=9>
- Skemaet kan også findes ved at søge på "ansøgning" på fredningsmyndighedens hjemmeside.

Til skemaet skal der vedlægges:

- Punktvis beskrivelse af hvilke arbejder, der ønskes gennemført
- Arbejdsbeskrivelse til forståelse af projektet, med oplysning om hvilke materialer og arbejdsmetoder, der anvendes.
- Tegninger af eksisterende forhold
- Fotos af eksisterende forhold sat op på A4-ark
- Tegninger af fremtidige forhold
- Detailtegninger af fremtidige forhold

Du kan orientere dig om *Bekendtgørelse af lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer* på www.retsinformation.dk. **OBS:** Det er ulovligt at påbegynde bygningsarbejderne, før du har modtaget en tilladelse fra fredningsmyndigheden.

SÅDAN SENDER DU EN UNDERRETNING:

Underretning sker ved at udfylde og sende et elektronisk skema på fredningsmyndighedens hjemmeside:

- Direkte link: <https://ansogning.kc.kum.dk/xform/frontend/irs.aspx?alias=1519&groupid=9>
- Skemaet kan også findes ved at søge på "underretning" på fredningsmyndighedens hjemmeside.

Til skemaet skal der vedlægges:

- Punktvis beskrivelse af hvilke arbejder, der ønskes udført
- Tegninger af eksisterende forhold
- Fotos af eksisterende forhold sat op på A4-ark
- Tegninger af fremtidige forhold
- Dokumentation for, at arbejdet udføres i overensstemmelse med manualen

I denne manuals afsnit med *Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden* finder man mere specifik information om den påkrævede dokumentation for specifikke bygningsarbejder.

Du kan orientere dig om *Bekendtgørelse om iværksættelse af bygningsarbejder på fredede bygninger på grundlag af skriftlig underretning* på www.retsinformation.dk. **OBS:** Vent med at påbegynde bygningsarbejderne til du har modtaget svar på din underretning fra fredningsmyndigheden.

1.2 Fredningsloven og fredningsmyndigheden

Hvorfor skal man passe på de fredede bygninger?

De ca. 3800 fredede ejendomme i Danmark repræsenterer gennem sine arkitektoniske og kulturhistoriske kvaliteter det ypperste af dansk bygningskultur. Bygningerne er samlet set et fysisk vidnesbyrd om, hvordan man gennem historien har bygget, arbejdet og levet her i landet.

Som ejer af en fredet bygning har man dagligt glæden af den fine bygningskultur. For at sikre, at bygningens fredningsværdier går videre til næste generation, har man som ejer samtidigt pligt til at holde bygningen i forsvarlig stand, altså at vedligeholde – og dermed opretholde - bygningen.

De fredede bygninger bevares bedst gennem benyttelse som kan tjene til at sikre deres opretholdelse. For at bygningerne skal kunne benyttes, er det derfor muligt at foretage ændringer i bygningerne, såfremt ændringerne underlægger sig fredningens formål:

§ 1. Loven har til formål at værne landets ældre bygninger af arkitektonisk, kulturhistorisk eller miljømæssig værdi, herunder bygninger, der belyser bolig-, arbejds- og produktionsvilkår og andre væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling.

Stk. 2. Ved lovens administration skal der lægges vægt på, at de bygninger, der værnes, får en hensigtsmæssig funktion, der under hensyntagen til bygningernes særlige karakter tjener til deres opretholdelse på længere sigt.

Hvordan kan man ændre på en fredet bygning?

Da de fredede bygninger er vidt forskellige, er der forskel på, hvilke ændringer det er muligt at gennemføre i hver enkelt bygning. For at sikre, at alle ændringer er med til at opretholde bygningens særlige kvaliteter, skal man have forudgående tilladelse fra fredningsmyndigheden, inden der igangsættes bygningsarbejder.

I enkelte, særlige tilfælde er det dog tilstrækkeligt, at fredningsmyndigheden i stedet for en *ansøgning* modtager en forudgående *underretning* om bygningsarbejder vedrørende en fredet bygning. Dette gælder bl.a. ved arbejder, som udføres i overensstemmelse med en *manual*, der på forhånd er godkendt af fredningsmyndigheden – tilsvarende manualen her. Underretningen skal ske for at sikre, at arbejderne er i overensstemmelse med manualen, og for at fredningsmyndigheden og fremtidige ejere kan se, at bygningsændringerne er korrekt og lovligt udført.

Hvad sker der, hvis man ikke søger om tilladelse?

Ikke tilladte eller ikke korrekt underrettede ændringer kan kræves tilbageført af bygningsfredningsmyndigheden. Hvert år bliver mange ejere bedt om at lovliggøre ændringer i de fredede bygninger.

Vestersøhus i eftermiddagslys set fra hjørnet af Vester Søgade og Gyldenløvesgade. Vester Søgade-længen ses med reliefvirkning i det gentagede altan-karnap-motiv. Gyldenløvesgade-længen ses med en mere glat karakter uden tilbagetrukne partier.

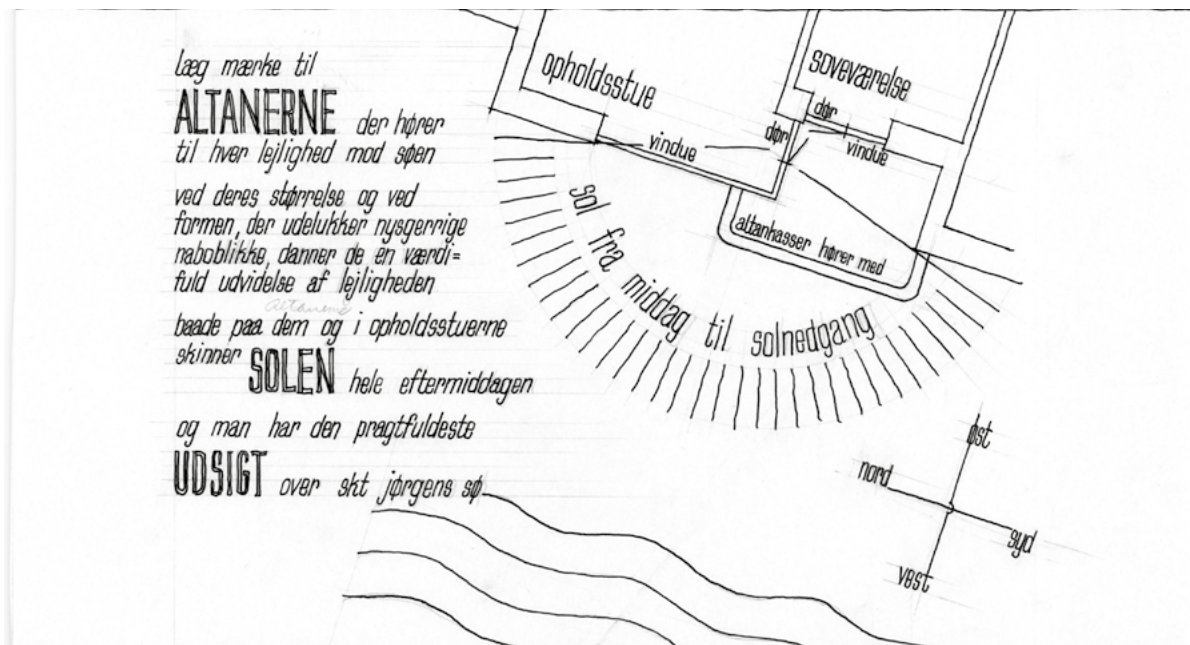
2.1 Bygningsbeskrivelse

Vestersøhus er beliggende i Vestervold kvarter i København, hvor beboelsesejendommen markerer hjørnet af Vester Søgade og Gyldenløvesgade. Ejendommen har et L-formet grundrids med en langstrakt nord-sydgående længe på Vester Søgade langs Skt. Jørgens Sø og en kortere længe langs Gyldenløvesgade. Facaderne fremstår i røde, håndstrøgne mursten, etageadskillelserne er jernbeton og saddeltaget er dækket af hvidgrå eternitskiferplader. Bygningen er i syv etager. Den langstrakte facade er karakteriseret af et gentaget altan-karnap-motiv, hvor hvidmalede altaner skyder sig frem fra facadelinjen og samtidig skærer sig ind i bygningskroppen. Bygningens 7. etage er tilbagetrukket fra facadelinjen og giver plads til dobbeltbrede altaner, der spænder over to fag. Herover ligger yderligere tilbagetrukne tagterrasser til fælles brug for alle beboerne. Allerøverst skyder hovedskillevæggen sig op og danner en afslutning på den lange facade mod søen. I forbindelse med hvert altan-karnap-parti er et stort hjørnevinduesparti med sortmalede karme og faste rammer samt hvidmalede gående rammer. De oprindelige store fastsiddende glaspartier er i midt 1990'erne udskiftet med termoglas i udvidede glasfals. I den forbindelse har vinduerne fået nye glaslister. Nederst ved fundamentet er oprindelige hjørnekældervinduer med sortmalede gitre foran. Opgangsdørene blev udskiftet i 1984, er af teaktræ og placeret hvor facaden er trukket tilbage.

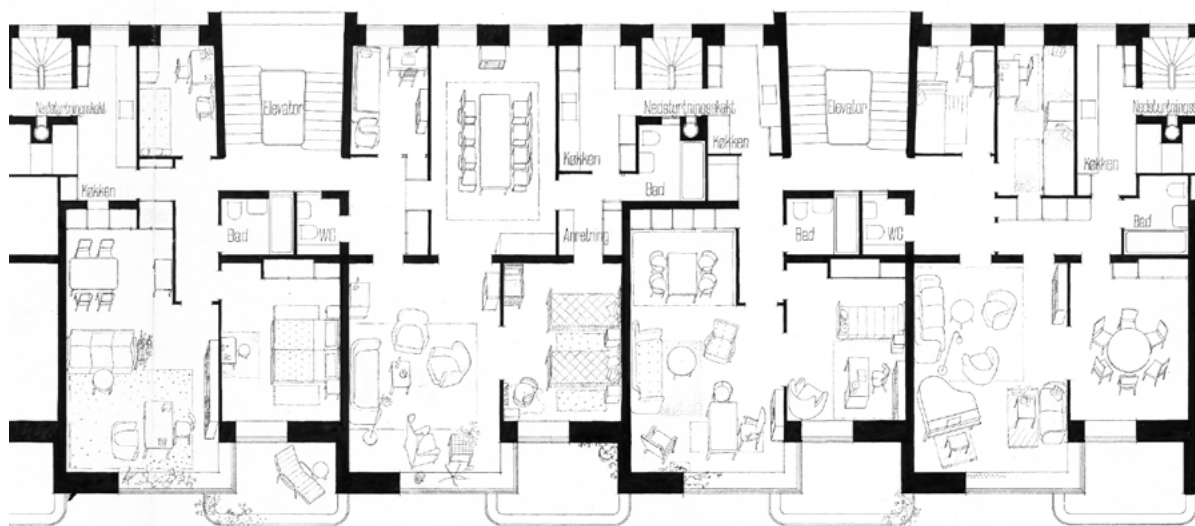
Den kortere facade mod Gyldenløvesgade er trukket en anelse tilbage i forhold til Vester Søgade-længens gavl og har en mere glat karakter. Facaden har i modsætning til Vester Søgade-længen ingen tilbagetrukne partier, og altanerne er hægtet på facaden. Etagerne er forskudt med en halv etage i forhold til i Vester Søgade-længen, hvilket ses ved placeringen af facadens altaner og vinduespartier. Vinduespartierne har desuden en omvendt farvesætning i forhold til Vester Søgade-længens vinduer, altså hvidmalede karme og faste rammer samt sortmalede gående rammer. Vinduerne blev i midt 1990'erne forsynet med to lag glas. Facaden er opført med et bånd af store butiksvinduer og -indgangsdøre, der går om hjørnet ad Vester Søgade-længens nordgavl. Butiksvinduerne fremstår delvist med oprindelige karme og delvist med nyere. Kun butikken længst mod øst fremstår som oprindeligt med en tilbagetrukket indgangsdør.

Vester Søgade-længens gårdfacade har en gennemgående vertikal rytme, da facaden ved hovedtrapperne er trukket en anelse frem. De fremtrukne facadepartier har brede sammenhængende vinduesbånd, hvor de tilbagetrukne facadepartier har en jævn rytme af mindre vinduer, der alle er blevet udskiftet i 2014/2015. Facaden afsluttes med brede altaner på 7. etage ligesom på gadesiden. Gyldenløvesgade-længens gårdside har - som gadesiden - en glat karakter og påhængte altaner. Alle gårdsidens vinduer har sorte karme og faste rammer samt hvide gående rammer. Betontrapper med sortmalet rækværk fører op til de oprindelige gråmalede bagtrappedøre.

Bag opgangsdørene i Vester Søgade-længen følger et mindre trapperum med en oprindelig sort terrazzotrappe, der fører op til et svingdørparti. Dørpartiet leder til selve opgangen, der i samtlige tilfælde fremstår som oprindeligt med elevatorinddækning, trappetrin, stødtrin og reposer udført i egetræ og pudsede vægge og trappeunderløb. Elevatorinddækningen har afrundede hjørner og står som centrum for en toløbstrappe, der ved hver hovedrepos fører til to lejlighedsdøre i egefinér. Ved hver mellemrepos er et sammenhængende vinduesbånd med en karakteristisk afrundet vindueskarm. Opgangen i Gyldenløvesgade fremstår i samme materialer og originalt som i Vester Søgade-opgangene, men toløbstrappen fører her til tre finerede lejlighedsdøre for hver hovedrepos.

Plankeværksreklame fra 1935, der tydeligt beskriver, at altan, solorientering og udsigt over Skt. Jørgens sø var de ganske særlige kvaliteter, der skulle sælge lejlighederne i Vestersøhus. DKB.

Møblerede lejlighedsplaner fra 1935, der viser, hvordan indretningen af de typiske lejlighedstyper i Vester Søgade var tænkt. DKB.

Opgangen i både Vester Søgade 76 og 78 skiller sig ud ved at de oprindelige opgangstrapper er udført i sort terrazzo hele vejen op til tagetagen og altså ikke kun i det forreste mindre trapperum. Opgangen i nummer 76 er disponeret som de øvrige opgange i Vester Søgade. Opgangen i nummer 78 rummer ejendommens hjørnelejligheder og skiller sig ud ved at indeholde en bred toløbstrappe med en stor, åben durchsicht. Trappen optager niveauforskellen mellem Vester Søgade-længen og Gyldenløvesgade-længen ved at give adgang til to lejligheder ved hver repos. Der skelnes således ikke mellem hoved- og mellemrepos. Vægge, loft, underløb og værn er pudset.

Vestersøhus rummer mange lejlighedstyper af forskellig størrelse, fra etværelseslejligheder til lejligheder med otte værelser. Trods variationerne er alle lejlighedstyperne disponeret ud fra et gennemgående tema. I Vester Søgade-længen er de primære rum orienteret mod gaden og forsynet med en altan. Køkkener, kamre, og i enkelte tilfælde også spisestuer, vender mod gården. Badeværelser er placeret centralt i lejligheden i forbindelse med enten entré eller gang. I længen mod Gyldenløvesgade er lejlighederne placeret på hver side af en længdeskillevæg, og er derfor henholdsvis nord- eller sydorienterede. I disse lejligheder udgør stuen det centrale rum med udgang til en altan. Entré, badeværelse og køkken er placeret i lejlighedens ender. Begge længers ende- og hjørnelejligheder er disponeret som variationer over disse temaer.

Lejlighederne er holdt i simple materialer og med et enkelt inventar. Gulve er udført i bøgemarket afsluttet af en fejlliste med buet profil. Vægge og lofter er pudsede, og overgangen er markeret af en enkel gesimsliste af træ. Fløjdørene fremstår malede og finérdørene lakerede. Gerichter og fodpaneler har en enkel, buet profil og fremstår malede. Flere rum er indrettet med indbyggede skabe. Radiatorerne i stuer og værelser er anbragt under vinduesplader af sort eller lysebrune marmor. Den enkle buede form er gennemgående for alle lejlighedens detaljer, herunder murede hjørner, snedkerprofiler og vinduesplader.

Køkkenernes udformning og indretning varierer afhængigt af lejlighedstypen, dog har typerne mange fællestræk. Rummene er i mange tilfælde aflange, har adgang til en bagtrappe og får sidelys fra et vindue, hvis lysning i de fleste tilfælde er udnyttet med bordplade og skabe. Gulvene er, som i resten af lejligheden, udført i bøgemarket, og væggenes flisebeklædning afsluttes af en gennemgående dæklister med buet profil, hvorover vægge og loft er pudset. Køkkenerne er oprindeligt indrettet med forrammekøkkener med skabe og fire skuffer, højskabe og et vægskab med glasskydelåger og i nogle tilfælde en serveringslem fra køkkenet til spiseplads. Bordpladerne er henholdsvis af fyrretræ og rustfrit stål med vask, og gasbordet er udført i lys terrazzo. Ved besigtigelsen i 2019 viste det sig, at en del køkkener fortsat er velbevarede, men i mange tilfælde tilpasset til eksempelvis højere bordhøjde. Terrazzobordet er i mange køkkener helt fjernet. I få tilfælde er køkkenerne erstattet af veltilpassede, nye fortolkninger, men der findes også en del køkkener uden de oprindelige kvaliteter.

Badeværelser og toiletrum er udført med gulv af lys terrazzo med en hulkel op mod de flisebeklædte vægge. Over flisebeklædningen er vægge og loft pudset. Badeværelserne har oprindeligt haft vask, indbygget vægskab med låger og hylder samt et indbygget badekar med tilhørende indmuret sæbeskål. De fleste badeværelser har vindue af trådglass mod opgang, køkkenet eller gang. Toiletrumene, der er forbeholdt de større lejlighedstyper, er holdt i samme materialer og indeholder toilet, vask samt et internt vindue til opgangen.

Luftfoto fra juni 1948, hvor Vestersøhus ses til venstre ud mod Skt. Jørgens Sø før matriklen blev fuldt udbygget langs Nyrosgade og Kampmannsgade. KBH.

2.2 Bygningshistorie

Vestersøhus er opført i to etaper på et tidligere banegårdsterræn langs Skt. Jørgens Sø i København. Første etape opførtes i årene 1935-1936 og omfatter den kortere længe i Gyldenløvesgade og opgangene på Vester Søgade 60-78. Anden etape opførtes i årene 1938-1939 og omfatter opgangene Vester Søgade 44-58. En tredje etape var tiltænkt opført i Nyropsgade og rundt om hjørnet ved Gyldenløvesgade, men den blev aldrig realiseret¹.

Vestersøhus repræsenterer et klart og gennemført eksempel på den nyorientering inden for etageboligbyggeriet, der udsprang af funktionalismen. Funktionalismens internationale strømninger brød igennem i Danmark i 1930'erne med ny byggeteknik, nye materialer og ikke mindst en ny, social indstilling til arkitekturen. Funktionalismen fordrede, at form fulgte funktion og medførte således nye krav til boligen, hvis planløsning skulle udformes hensigtsmæssigt ift. solorientering og med altanen som tilknyttet uderum. Vestersøhus adskiller sig fra periodens øvrige funktionalistiske byggerier ved at fastholde dansk arkitekturs traditionelle materialer og formsprog. Hvor andre bebyggelser fra samme periode ofte har facader, der enten stræber efter betonens glatte udtryk eller fremstår i gule mursten, er Vestersøhus bygget i røde håndstrøgne mursten.

Arkitekterne bag Vestersøhus er Kay Fisker og C.F. Møllers tegnestue. Kay Fisker havde fra en tidlig alder markeret sig som en af sin tids helt store arkitekter, og han havde – blandt mange andre opgaver – stået bag adskillige etageboligbyggerier i København opført i en stram klassicistisk stil. På arkitektskolen blev Kay Fisker underviser for C.F. Møller, som han siden ansatte på sin tegnestue i 1921. I 1929 indtrådte C. F. Møller som kompagnon².

Forud for arbejdet med Vestersøhus havde de to arkitekter i 1930 gennemført en markant boligbebyggelse på den modsatte bred af Skt. Jørgens Sø. Det V-formede hus på hjørnet af Vodroffsvej og Gl. Kongevej blev et af de første huse i Danmark, hvor der med en modernistisk tilgang er arbejdet skulpturelt med husets bygningskrop. Huset fremstår med en stærk horisontal karakter og frithængende altaner, som er understreget af facadernes skiftende røde og gule murstensbånd og gennemgående vinduespartier

C.F. Møller flyttede i 1931 til Aarhus for at lede tegnestuens projekter der³, og da Kay Fisker varetog tegnestuens opgaver i København og det øvrige Sjælland, tilskrives arbejdet med Vestersøhus i højere grad Kay Fiskers indsats end deres fælles, til trods for at projektet bærer begge navne. Selvom huset på Vodroffsvej var banebrydende, og tegnestuen efterfølgende udførte flere etageboligbyggerier i København med funktionalismens formsprog som udgangspunkt, var det med Vestersøhus, at lejlighedsdisponering, materialitet og facadeudtryk i særlig grad gik op i en højere helhed.

1. Fisker, K; Møller, C. F. (1939). Vestersøhus. Arkitekten Maanedshæfte, 4, 57-72.

2. Niels Lund: Bygmesteren C. F. Møller, Aarhus Universitetsforlag, 1988, s. 41

3. Niels Lund: Bygmesteren C. F. Møller, Aarhus Universitetsforlag, 1988, s. 47

Perspektivtegning fra 1934 af Kay Fisker og C.F. Møllers tegnestue, der viser Vestersøhus' gentagne altan-karnap-motiv langs Vester Søgade. DKB.

I fagbladet Arkitekten fra 1939 beskriver Kay Fisker og C.F. Møller udformningen af Vestersøhus således: *"Bygningens to første afsnit har sin længste strækning i retningen Nord-Syd. Dette forhold har været bestemmende for husets udformning med de vestorienterede opholdsaltaner og taghaver og de sydvest-orienterede hjørnevinduer i opholdsstuerne. Køkkenerne ligger mod Nordøst ind imod gårdanlægget. (...) Alle lejlighederne, undtagen i stueetagen, har en altan af 6,5 m² størrelse og udformet saaledes, at man sidder ugenert for alt indblik. Der er sol paa baade altan og opholdsstue hele eftermiddagen. (...) Hjørnevinduet i opholdsstuen har en ganske lav brystning, hvorved det opnaas, at altanen danner en naturlig udvidelse af stuen. Altankasserne, der er indbyggede i altanrækværkerne hører med til lejlighedens udstyr. Foruden altanerne har beboerne adgang til de meget store tagterrasser som afslutter bygningen, hvorfra der er en enestående udsigt over byen. (...) I en del af lejlighederne er der serveringslem fra køkken til spiseplads. Paa køkkentrapperne findes skarnedstyrningsskakte (...) I de typer, hvor der er spiseplads, findes et meget stort indbygget skab. Radiatorerne er i stuer og kamre anbragt under vinduerne og i alle værelser dækket med marmorplader. Gulvene er overalt bøgeparket. Altanens gulv er udført med asfaltbelægning⁴".*

Vestersøhus står i dag som en bygning, der i særlig grad forener dansk byggetradition med den funktionalistiske periodes tendenser inden for både boligbyggeriet og arkitekturen som helhed. Vestersøhus kom i sin tid til at stå som idealet inden for etagebyggeriet og blev toneangivende for det danske boligbyggeri i adskillige år fremover. Altan-karnap-motivet skulle herefter vise sig at blive et dominerende træk i periodens etagebyggerier.

4. Fisker, K; Møller, C. F. (1939). Vestersøhus. Arkitekten Maanedshæfte, 4, 57-72.

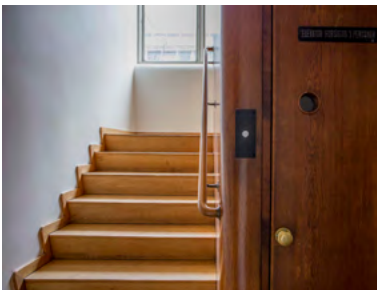
Vestersøhus danner en byvæg ud mod Skt. Jørgens Sø.

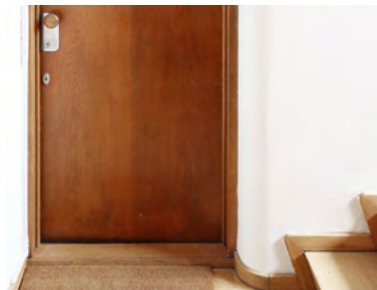
Reliefvirkning i facadens altan-karnap-motiv.

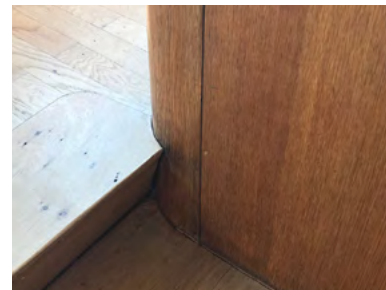
Murværk, altan, vinduesparti og markise.

Opgang med tøløbstrappe om en centreret elevator. Billede fra arkitekturbilleder.dk

Indgangsdør til lejlighed.

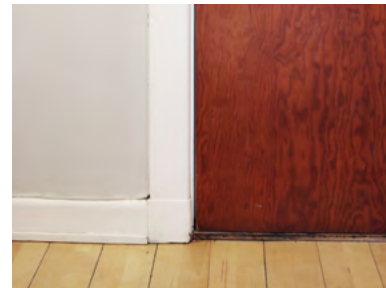
Egetræstrin og -elevatorinddækning.

Stue med hjørnevinduesparti.

Indbyggede skabe i mellemgang.

Parketgulv, finérdør, fodpanel og gericht.

Forrammekøkken med stål- og fyrbordplader.

Stålbordplade, vask, armatur og flisebeklædning afsluttet af dækliste.

Låge og skuffer med afrundede hjørner.

2.3 Bærende fredningsværdier

Miljømæssig værdi

Vestersøhus' miljømæssige værdi knytter sig til bygningskroppens store bymæssige kvaliteter. Den langstrakte, rytmiske bygningskrop danner en markant byvæg til Skt. Jørgens Sø og markerer desuden hjørnet i det tungt trafikerede kryds mellem Gyldenløvesgade og Vester Søgade. Placeringen underbygger søens og trafikens retning og betyder desuden, at husets samlede figur kan betragtes fra lang afstand. Med søens flade som genbo mod vest kan reliefvirkningen i Vestersøhus vestfacade komme til sin fulde ret i eftermiddagssolen – der er herved direkte sammenhæng mellem bebyggelsens arkitektoniske kvaliteter og den bymæssige kontekst.

Kulturhistorisk værdi

Den kulturhistoriske værdi for Vestersøhus knytter sig til, at bebyggelsen repræsenterer et gennemført eksempel på periodens danske fortolkning af funktionalismen. Det skinner igennem arkitekternes beskrivelse i fagbladet Arkitekten fra 1939, at tidens moderne betragtninger om sociale kvaliteter og funktionalitet er tænkt ind i arkitekturen. Dette kommer til udtryk i bygningens overordnede udformning og orientering, i lejlighedernes plandisponering og i de generøse vinduespartier og altaner, der giver lys og luft til boligen. Dertil kommer køkkenernes praktiske og fuldt optimerede udformning, de moderne løsninger såsom affaldsskakte på bagtrappen samt fuld udnyttelse af pladsen med indbyggede skabe. Der er anvendt holdbare materialer i en enkel detaljering, der letter rengøringen. Murstensfacader, bøgemarketgulve samt pudsede vægge og lofter er udtryk for en dansk tradition, der er ført med over i det funktionalistiske stiludtryk, og således er der tale om tidens velkendte materialer anvendt i en ny, moderne form.

Desuden knytter den kulturhistoriske værdi for Vestersøhus sig til, at bygningen i sin tid kom til at stå som idealet inden for etagebyggeriet og blev toneangivende for det danske boligbyggeri i adskillige år fremover. Bygningens karakteristiske altan-karnap-motiv blev efter opførelsen et dominerende træk i periodens etagebyggerier, og kan således ses efterlignet i bredt omfang over hele landet. Vestersøhus anses således for at være et hovedværk i dansk arkitekturhistorie og desuden som et væsentligt værk af Kay Fisker, der i meget høj grad har præget udviklingen af den danske arkitekturtradition.

Arkitektonisk værdi

Vestersøhus' arkitektoniske værdi knytter sig til den helstøbte bygningskrops karakteristiske facader med røde, håndstrøgne mursten samt markante vinduespartier og altaner. Det rytmisk gentagne altan-karnap-motiv med de hvidmalede altaner, der skyder sig frem fra facadelinjen og skærer sig ind i bygningskroppen, har stor arkitektonisk værdi, ligesom de store tofarvede hjørnevinduer, der forstærker oplevelsen af, at lejlighederne står i forbindelse med det fri. Desuden knytter den arkitektoniske værdi sig til Gyldenløvesgade-facadens mere glatte karakter med påhængte altaner samt til gårdfacaderne med den rytmiske vinduessætning og de let fremtrukne facadepartier ved trappeopgangene.

Opgang med toløbstrappe om en centreret elevator. Afrundede hjørner og egetræsoverflader. Billede fra arkitekturbilleder.dk

I Vestersøhus' indre knytter den arkitektoniske værdi sig til opganges formsprog med afrundede hjørner og deres gennemgående materialitet med trapper, elevatorinddækninger, håndlister, lejlighedsdøre og gerichter af egetræ samt terrazzotrapperne og de pudsede overflader. Desuden knytter den indre arkitektoniske værdi sig til lejlighederne, der med forskellige størrelser og planløsninger alle er disponeret over samme tema med velproportionerede og funktionelle rum samt en gennemgående materialitet og detaljering. Det gælder blandt andet de gennemarbejdede, originale køkkener med deres funktionelle disponering af de enkelte elementer og materialernes afspejling heraf samt forrammekøkkenernes håndværksmæssige kvalitet. Slutteligt knytter den indvendige arkitektoniske værdi sig også til badeværelsernes og toiletrummenes funktionelle, nøgterne indretning med tidstypiske og enkle materialer samt til det faste inventar.

Bærende fredningsværdier

De bærende fredningsværdier for Vestersøhus knytter sig til bygningens rolle som et definerende, rumdannende landemærke i København og som et forbilledligt eksempel på periodens boligbyggeri – et forbillede, der siden opførelsen er blevet efterlignet over hele landet.

I det ydre knytter de bærende fredningsværdier for Vestersøhus sig til den samlede bygningskrops komposition, detaljering og tidstypiske materialer. Herunder regnes Vester Søgade-længens taktfaste altan-karnap-motiv med hvide altaner og store hjørnevinduespartier samt Gyldenløvesgade-længens glatte facade med påhængte altaner, store vinduespartier og butiksfacader. Hertil kommer facadernes røde, håndstrøgne mursten, de tofarvede vinduer og altandøres enkle profilering og harmoniske opdeling samt udformningen af altanernes og tagterrassernes hvidmalede værn.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til trappeopgangene med samtlige bygningsdele og -detaljer, herunder elevatorinddækninger, terrazzo- og egetræstrapper, håndlister samt lejlighedsdøre med indfatninger og dørgreb. Desuden ligger de bærende fredningsværdier i de enkelte lejligheders oprindelige planløsninger, bygningsdele og -detaljer, herunder de originale køkkener og badeværelser, de indbyggede skabe, lakerede finérdøre, malede fløjdøre, dørgreb, gerichter, fodlister og gesimslistes. Endelig kommer den traditionelle materialeholdning.

Arkivfoto af Vestersøhus, fra www.cfmoller.com

2.4 Hvorfor skal vi passe på denne ejendom?

Vestersøhus var ved opførelsen i 30'erne et markant værk, og står i dag som et definerende landemærke i København, der for altid skulle forandre dansk etageboligbyggeri. Bygningen er et gennemarbejdet og sammenhængende værk, hvor arkitekterne har dyrket alle de enkeltdeler, der tilsammen skaber fornemmelsen af en helhed. Der er en sammenhæng i alt fra facadernes komposition, til udformning af lejlighedernes rumligheder til den helt nære detalje i fodpanelernes buede profil. Det er altså både som enkeltstående og detaljeret arkitektonisk værk, som en afgørende del af byen og som et historisk vidnesbyrd at Vestersøhus har værdi. Derfor er hele det samlede bygningsværk fredet – lige fra fortove og trappetrin til køkkener og dørgreb.

At Vestersøhus er fredet, betyder ikke, at bygningen som en museumsgenstand ikke må berøres. Dog er det væsentligt at understrege, at ufølsomme moderniseringer og ombygninger meget let svækker bygningens særlige kvaliteter og efterlader os med en fladere oplevelse af – og forståelse for – Vestersøhus.

Det er muligt at foretage fornyelser, men det er vigtigt at gå nænsomt til værks og hele tiden have bygningens særlige kvaliteter for øje. Selv når køkken- og badeværelsesindretning er helt ny, er det af stor betydning, at enkeltdelene hver for sig kan indgå i sammenhængen på en sådan måde, at Vestersøhus fortsat udgør en fredningsværdig, arkitektonisk helhed.

I de følgende afsnit gennemgås de løsninger til bevaring, genetablering og fornyelse af Vestersøhus, som fredningsmyndigheden har godkendt til at kunne udføres efter en indsendt underretning. Løsningerne er rettet mod at muliggøre moderniseringer, der kan foretages, uden at bygningens fredningsværdier svækkes. Afsnittene omhandler markiser og altangulve, lejlighederne, køkkenerne og badeværelserne.

4 Udvendige bygningsdele

DOKUMENTATION

I FORBINDELSE MED UNDERRETNING OM BYGNINGSARBEJDER PÅ DE UDVENDIGE BYGNINGSDELE

Underretning sker ved at udfylde og sende et elektronisk skema på fredningsmyndighedens hjemmeside:

- Direkte link: <https://ansogning.kc.kum.dk/xform/frontend/irs.aspx?alias=1519&groupid=9>
- Skemaet kan også findes ved at søge på fredningsmyndighedens hjemmeside.

Til skemaet skal der vedlægges:

- Punktvis beskrivelse af hvilke arbejder, der ønskes udført.
- Tegninger af eksisterende forhold, inkl. plantegning af lejlighedstypen (se oversigt på bilag 6.01).
- Fotos af eksisterende forhold sat op på A4-ark.
- Dokumentation for, at arbejdet udføres i overensstemmelse med manualen, herunder tegninger af fremtidige forhold.

Foruden beskrivelsen af hvilke arbejder, der udføres, samt tegninger og fotos af eksisterende forhold, skal følgende dokumentation vedlægges i forbindelse med en underretning:

Underretning vedrørende:

Markise

Dokumentationskrav:

Beskrivelse af placering af ophæng, stof og farvekode på dug.
Produktblad på makisens og på dugen. Se bilag 4.01.

Husk at du kan købe hjælp hos din rådgiver eller entreprenør sådan at de leverer dokumentationen

OBS:

Vent med at påbegynde bygningsarbejderne til du har modtaget svar på din underretning fra fredningsmyndigheden.

4.4 Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden

Der er i forbindelse med udarbejdelsen af nærværende manual ikke udført en registrering eller beskrevet en specifik værdisætning for samtlige udvendige bygningsdele. Kun markiser og altanbelægning er registreret, og omfanget af de godkendte løsninger begrænser sig til markiserne. Alle andre arbejder på udvendige bygningsdele (vinduer, facade, tag, sokkel, altankasser, altanbelægning, kunstig belysning, tagterrasser, osv.) kræver ansøgning.

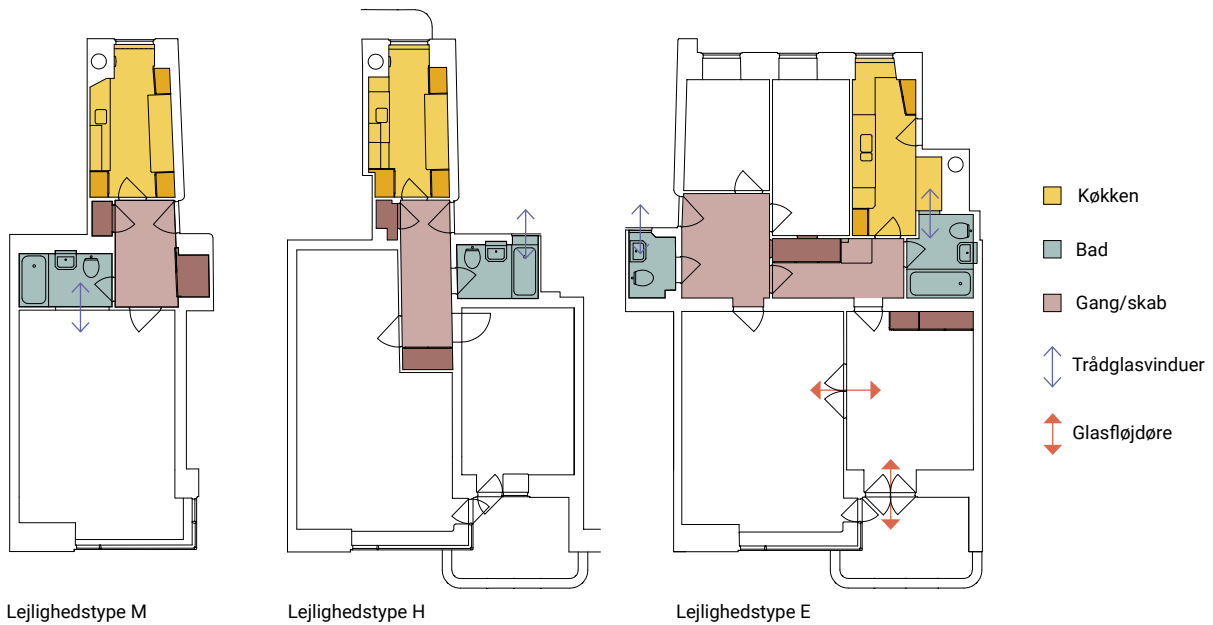
Følgende løsninger er godkendt af fredningsmyndigheden:

Ny markise

Opsætning af ny markise placeret på 1-5. sal i Vestersøgade kan udføres på baggrund af en underretning, hvis der leves op til de følgende krav til udførelse: Markisen skal være en faldarmsmarkise og kan have en af 3 mulige bredder, som vises på bilag 4.01. Enten kan der etableres en dobbeltmarkise over både stuevindue og altan, svarende til stuevinduet og altanens samlede bredde, eller også kan der opsættes en enkelt markise over enten stuevindue eller altan, svarende til hhv. stuevinduet eller altanens bredde. Markisekassen skal være rund med en diameter på 110 mm og males mørkegrå (NCS 8502-B). Markisekassens forbom skal have runde endeplader. Markisearmene må have en bredde på højst 20 mm og males samme mørkegrå farve som markisekassen. Markisearmene skal fastgøres ved de oprindelige beslag med malerbehandlede beslag på murværk og/eller med malerbehandlede fodplader på stuevinduet sidearme. Fastgørelsen over stuevinduet må ikke dække for vinduesglasset og markisen placeret over altanen må ikke fastgøres i den overliggende altanbund. Markisedugen skal have en farve svarende til NCS-koden angivet på bilag 4.01, og der skal vedlægges en NCS-farvekode til underretningen.

6 Lejligheder

De forskellige lejlighedstyper består alle af de samme rumlige 'byggeklodser' som flyttes rundt, lægges til eller trækkes fra, afhængigt af lejlighedens placering mellem hoved- og bagtrappe, stueplan og 5. sal. Dette giver både mangfoldig variation og karakteristiske, gennemgående motiver.

Kig gennem stuer.

Kig fra stue i øst mod stue i vest.

Kig fra køkken, gennem anretterkøkken til spisestue mod vest.

6.1 Lejlighedstyper og rumdisponering

Vestersøhus blev opført i to etaper mellem 1935 og 1939, og består af i alt 254 lejligheder¹ fordelt over 35 forskellige lejlighedstyper. Lejlighedstyperne har mange rumlige fællesstræk, men adskiller sig fra hinanden både i mængden af rum og i udformningen af køkken, bad og mellemgange.

Alle lejligheder blev opført med køkken, bad, stue og mindst én fordelingsgang. I den lange nord-syd-gående bygningskrop på Vester Søgade er opholdsrummene (stuen og soveværelset) placeret mod gadefacaden, funktionsrummene (kammer og køkken) vendt mod gårdfacaden, mens de intime rum (bad og toilet) er placeret midt i bygningen, med trådglasvindue til enten hoved- eller bagtrappen. For lejlighederne på Gyldenløvesgade er de fleste lejligheder orienteret enten mod nord eller syd, da bygningen deles af en midterskillevæg. Lejlighedstyperne øges i størrelse efter et adderingsprincip, hvor enten værelser, kamre, spisestuer og toiletter - alle i nogenlunde faste mål - lægges til for at skabe endnu en variation. Dette fungerer som et byggesystem, hvor lejlighedernes rumtyper udgør byggeklodser med specifikke funktionelle kvaliteter. Forskellige kombinationer medfører forskellige rumlige tilpasninger midt i bygningen, blandt andet ved udformningen af fordelingsgange, placeringen af døråbninger, samt placeringen af fast inventar.

Rumtyperne adskiller sig gennem rummenes forskellige størrelser, dagslysforhold og detaljering. Stuen er altid det største og lyseste rum med den bedste udsigt, og den sorte marmorvinduesplade og de brede glasfløjdøre bidrager til følelsen af et rum, der skal vises frem. Soveværelset/spisestuen deler samme udsigt og adgang til altan, men rummet er smallere og vinduespladen i træ, radiatoren fritstående og bagvæggen ofte dækket af et indbygget skab. Kamrene er smalle, ofte med et mindre indbygningsskab mod fordelingsgangen og med mindre vinduer som i alle rum mod gården. Køkkenerne er smalle, ofte kun med forrammeskabe i den ene side og med vindueslysningen som en del af bordpladen. Badeværelserne er udstyret med badekar, skabsniche og trådglasvinduer til enten en trappe, eller køkkenet. I de store lejligheder findes også toilet ved entréen. Køkkener og badeværelser beskrives yderligere på hhv. s. 35 og 45. Mellemgangene er de eneste rumtyper helt uden vinduer, de er ofte udstyret med forrammeskabe med overfalsede låger i forskellige, specifikke udformninger. Ved køkkener er den lille fordelingsgang ofte indrettet som anretterrum.

Rummenes størrelser, vinduessætning, solorientering og indbyrdes forhold peger på et hierarki. Øverst i hierarkiet er opholdsrummene mod vest (stue og spisestue/soveværelse), dernæst kommer funktionsrummene, der ligger mod øst eller i bygningens kerne (køkken, bad og kammer), og nederst kommer mellemgangene, der danner entré og overgang mellem ophold og funktion. Dette danner en klassisk orden, hvor lejligheden skal fremstå præsentabel udadtil, mens det huslige arbejde foregår i det skjulte og adskillelsen sker via fordelingsgange med mange døråbninger.

1. Fisker, K; Møller, C. F. (1939). Vestersøhus. Arkitekten Maanedshæfte, 4, 57-72.

Pudsede vægge og lofter, med buet trægesimsliste.

Glasfløjdøre mellem stuer.

Afrundet vinduesplade i sort marmor.

Gulv i lakeret bøgemarket.

Fineret dør med sorte bakelitgreb.

Indbygningsskabe med afrundede hjørner.

6.2 Overflader og detaljer

Lejlighedernes oprindelige overflader består af få, lyse og gedigne materialer med en enkel bearbejdning, mens detaljeringen af døre, vindueslysninger og fast inventar er mere forfinet med både gennemgående motiver og funktionelle løsninger, men også løsninger, der er tegnet specifikt til de enkelte rumtyper.

Vægge og lofter er pudsede i alle rum, i stuer og værelser er overgangen markeret med en enkel trægesimsliste. I køkkenerne er væggene flisebeklædt til en højde på 4 fliser over bordkant, afsluttet af en malet træliste. I badet er væggene flisebeklædt til en højde på 12 fliser fra gulv, hvor den øverste fliser er med afrundede glaserede kanter. Gulvene er i stuer, soveværelser, kamre, gange og køkken opført med bøgemarket og i bad og toilet som lys terrazzo med lav hulkehl. Farvearkæologiske undersøgelser viser at både fodlister, gerichter og skabe oprindeligt har været malet i en varm sandfarve (NSC: 1505-Y30R)¹.

Lejlighederne blev opført med 4 slags døråbninger: En egefineret entrédør, glasfløjdøre og finerede døre med og uden overvindue. Entrédørene er udstyret med navneskilt, dørspion, dørskilt i metal og et rundt greb. Fløjdørene er udført som en ramme i massivt træ med glasliste og altid placeret mellem to stuer eller mellem stue og soveværelset/spisestuen. De finerede døre er anvendt i resten af lejlighedens rum, og ved køkkener stedvis med overvindue mod mellemgangen. Dørenes gerichter er udført med en enkel afrunding i hver side, og med fodklods hvor de møder fodpanelerne, som har samme runding. Grebene er sorte og torpedo-formede, i enten træ eller bakelit, med rund roset og rundt nøgleskilt.

I bygningens etape I (Vester Søgade 60-78, Gyldenløvesgade 21-25) er vinduesplader mod vest udført i sort marmor og mod øst i brun marmor, dog i de vestvendte soveværelser som malet træplade og i de østvendte køkkener som en del af køkkenbordpladen i lakeret douglasgran (oregon pine). I etape II (Vester Søgade 44-58), er vinduespladerne i de østvendte værelser sorte i stedet for brune og hjørnet på stuerne vinduesplader har en anden afslutning. Lysningerne er malet som lejlighedens andre paneler, og afsluttet med samme gericht som dørene. Under vinduespladerne er der enten radiatorer, skabe med skydelåger eller et malet brystningspanel.

Indbygningsskabene er forskellige i størrelse og form afhængigt af hvor de er placeret, men har alle et enkelt udtryk med en række specifikke fælles kendetegn: Både lågernes hjørner og kant er afrundede, inddelingen af lågerne flugter med højden på døre eller anretterbord og grebene er små snaplåse i blankt stål. Indbygningsskabene kan i nogle lejligheder servicere flere rum, for eksempel findes der serveringslåger fra køkken til stue og adgang fra gangen til el-skab i et møbel placeret i stuen. I de større lejligheder findes også skabe bag finérdøre.

Der er altså anvendt få materialer, og bevidst differentieret mellem de rolige, ensartede flader og finerens og marmorens karakterfulde overflade. Det buede motiv går igen i vinduesplader, gerichter, fodpaneler, gesimsliste, i hjørner på indbygningsskabe, i fliseafslutninger og i hulkehlen i terrazzogulvet, og er dermed en del af det formsprog, der kendetegner lejlighederne i Vestersøhus.

1. Bilag 9 - Københavns Konservator: *Farvearkæologisk undersøgelse Vestersøhus*, 2019

Store mængder dagslys og en imponerende udsigt gennem stuens vestvendte vinduer.

Mørk fordelingsgange placeret i bygningens kerne.

Soveværelser mod gårdsiden i øst.

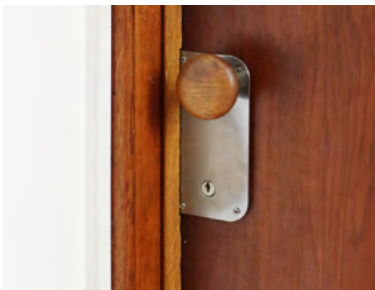
Traditionelle byggetoder som pudsede vægge og lofter.

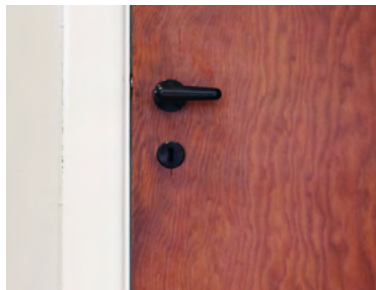
Tilpassede skabsløsninger.

Enkel detaljering i kvalitetsmaterialer.

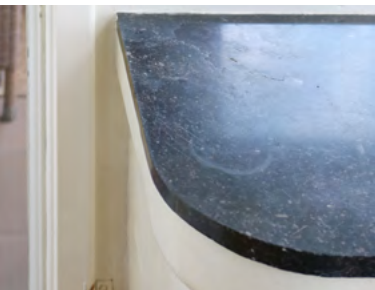
Egefinéret entredør med rundt greb i eg.

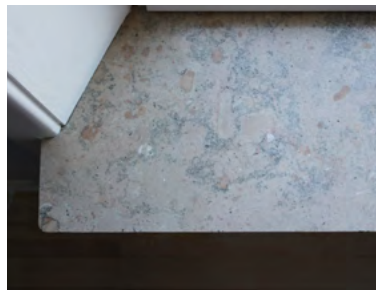
Rødlig finérdør med sort bakellitgreb.

Spinkel altandør med dørgreb i stål.

Vinduesplade i sort marmor mod vest.

Vinduesplade i brun marmor mod øst.

Skab og trævinduesplade i soveværelsesvindue.

6.3 Værdisætning

De bærende fredningsværdier for lejlighederne knytter sig til lejligheden som et byggesystem af både rumstørrelser og bygningsdele, som et eksempel på funktionalisme i dansk fortolkning og lejligheden som en del af et omhyggeligt bearbejdet og arkitektonisk sammenhængende værk.

Kay Fisker og C. F. Møllers Tegnestue har med få virkemidler skabt variationer over det samme motiv i både lejlighedstype, rumudformning, rumforløb og skabsløsninger. De bærende fredningsværdier knytter sig til rumhierarkiet, der afspejles i rummenes dagslysforhold, udformning, detaljering og materialer. Brugen af velkendte nordiske materialer og typiske håndværksmetoder er desuden bærende fredningsværdier, der gør bygningen til et særligt dansk eksempel på en ellers international stilretning. Den varierede og specifikke tilpasning af fast inventar til den enkelte lejlighedstype, med gennemgående linjer på tværs af lejlighedens bygningsdele, giver bygningen en stærk indre logik og identitet, mens den høje håndværksmæssige kvalitet i bearbejdningen af døre, indbyggede skabe, vinduesplader og inddækninger, bidrager til de holdbare løsninger.

Lejlighedernes fredningsværdier er derfor følgende:

- Lejlighedstyperne, der gentages med små variationer.
- Rumudformningerne og rumforløbene, der gentages med små variationer.
- Alle dørtyper og beslag.
- Skabsløsningerne, der er rumdannende og gentages med små variationer.
- Rumhierarkiet mellem opholds-, funktions- og fordelingsrum.
- Funktionstilpassede dagslysforhold.
- Nordiske materialer som puds, bøgemarket, egetræsfinér.
- Traditionelle byggemetoder som pudsede vægge og lofter.
- Gennemgående linjer og proportioner på tværs af bygningsdele.
- Høj håndværksmæssig kvalitet.

Vestersøhus er et vigtigt arkitektonisk værk, blandt andet fordi arkitekterne har dyrket alle de enkeltdele, der tilsammen udgør en helhed. Der er en sammenhæng i alt fra facadernes komposition, til udformning af lejlighedernes rumligheder til den helt nære detalje i fodpanelernes buede profil. Dette betyder at lejlighederne besidder helt unikke kvaliteter, som både beriger hverdagen for den enkelte beboer, og er vigtige vidnesbyrd om vores fælles kulturarv.

Ved registreringer i 2019 viste det sig at vægge, lofter og gulve i høj grad er velbevarede, særligt i stuer og værelser, og at man ved de få tilfælde af nedrevne, opsatte eller genetablerede vægge har formået at genskabe gesimslisten og fodpanelet. Fløjdøre er stort set velbevarede og der er endda udført fine kopier flere steder. Dog er de fleste finerede døre enten malede og med nyt greb eller blevet sat i depot. Skabene er bevarede i stort set alle tilfælde, mens de oprindelige greb mange steder er udskiftede. I flere lejligheder er der desuden opført kopier af de oprindelige skabe på nye placeringer eller i forlængelse af de oprindelige.

DOKUMENTATION

I FORBINDELSE MED UNDERRETNING OM BYGNINGSARBEJDER I LEJLIGHEDERNE

Manualen omfatter ikke taglejlighederne, og underretningsmuligheden kan derfor ikke anvendes i forbindelse med dem. Der skal søges om tilladelse til samtlige bygningsarbejder i disse lejligheder, se afsnittet *1.2 Fredningsloven og fredningsmyndigheden*.

Underretning sker ved at udfylde og sende et elektronisk skema på fredningsmyndighedens hjemmeside:

- Direkte link: <https://ansogning.kc.kum.dk/xform/frontend/irs.aspx?alias=1519&groupid=9>
- Skemaet kan også findes ved at søge på fredningsmyndighedens hjemmeside.

Til skemaet skal der vedlægges:

- Punktvis beskrivelse af hvilke arbejder, der ønskes udført
- Tegninger af eksisterende forhold, inkl. plantegning af lejlighedstypen (se oversigt på bilag 6.01)
- Fotos af eksisterende forhold sat op på A4-ark
- Dokumentation for, at arbejdet udføres i overensstemmelse med manualen, herunder tegninger af fremtidige forhold.

Foruden beskrivelsen af hvilke arbejder, der udføres, samt tegninger og fotos af eksisterende forhold, skal følgende dokumentation vedlægges i forbindelse med en underretning:

Underretning vedrørende:

Gesimsliste
 Gulve
 Finérdøre
 Dørgreb på entrédør
 Dørgreb på intern dør
 Fodpanel, gericht og fodklods
 Låge til forrammeskabe

Dokumentationskrav:

Produktionstegning af gesimsliste, dokumentation på trækvalitet.
 Beskrivelse af arbejdets udførelse, produktblad på lak.
 Beskrivelse af nedrensningen, produktblad på kemi.
 Produktionstegning af nyt dørgreb, dokumentation på trækvalitet.
 Foto/tegning af nyt dørgreb med mål, samt produktblad.
 Produktionstegning, dokumentation på trækvalitet.
 Produktionstegning af ny låge, dokumentation på trækvalitet.

Husk at du kan købe hjælp hos din rådgiver eller entreprenør sådan at de leverer dokumentationen.

OBS:

Vent med at påbegynde bygningsarbejderne til du har modtaget svar på din underretning fra fredningsmyndigheden.

6.4 Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden

Lejlighedernes rumstruktur, materialer, overflader og detaljer er i høj grad bevarede i deres oprindelige form og udseende. Der forekommer dog mangler i næsten alle lejligheder og ejerne har udtrykt et ønske om kunne at genetablere de oprindelige materialer, detaljer og overflader. De nedenstående bygningsarbejder kan udføres efter en godkendt underretning. Underretningen skal vedlægges dokumentation for, at de nedenstående beskrivelser og tegningerne i bilagene følges. Større bygningsarbejder som genetableringen af døråbninger, produktion af nye dørplader, genskabning af vinduesnicher og hele skabsvægge kræver en ansøgning til fredningsmyndigheden.

Følgende løsninger er godkendt af fredningsmyndigheden til at kunne udføres efter en godkendt underretning:

Gesimsliste: Gesimslistes må ikke nedtages. Hvis en gesimsliste er nedtaget, kan opsætningen af en reproduktion godkendes efter indsendt underretning. Gesimslisten skal udføres i træ, med profil som oprindeligt (se bilag 6.02). Gesimslisten males samme farve som loftet.

Gulve: Gulvene må ikke udskiftes eller repareres uden fredningsmyndighedens tilladelse, men slibning og lakering kan godkendes efter indsendt underretning. Fejellister fjernes før gulvene slibes. Gulvene slibes nænsomt med finkornet sandpapir og med særlig opmærksom på hjørner og områder tæt ved fodpaneler. Gulve, fejlister og dørkarm lakeres med halvmat gulvlak.

Fodpanel, gericht og fodklods: Oprindelige fodpaneler, gericht og fodklodser må ikke fjernes. Hvis de er fjernet, kan opsætningen af reproduktioner godkendes, efter indsendt underretning. Panelerne udføres i træ, med profiler som oprindeligt (se bilag 6.03) og males som øvrige trædetaljer.

Finérdøre: De finérede døre må ikke males. Hvis døren er malet, kan en afrensning af ældre maling og lak godkendes efter indsendt underretning. Afræsninger skal ske med produktet Smart Strip (grøn), som påføres dørbladet før det dækkes med plastfilm. Efter 12-24 timer kan lakken skrubes af med en malerspatel. Døren slibes nænsomt før den renses med grundrens og blank lak påføres.

Dørgreb på entrédør: Oprindeligt dørgreb på entrédør må ikke udskiftes til et andet greb. Hvis grebet er nyere, skal det udskiftes til en kopi af det oprindelige. Dette kan godkendes efter en underretning. Grebet skal udføres som oprindeligt, (se bilag 6.04.) i egetræ og med dørskilt i stål i den oprindelige form og tykkelse.

Dørgreb på intern dør: Oprindelige greb på interne finérdøre må ikke udskiftes til andre greb. Er grebet ikke oprindeligt kan der med en underretning gives tilladelse til, at der monteres torpedo-formede, sorte bakelit- eller trægreb, (se bilag 6.05.)

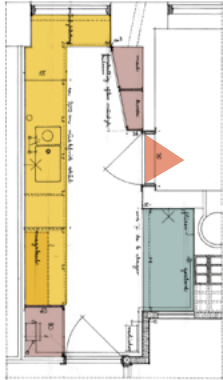
Forrammeskab: Hvis et forrammeskab mangler, kan det genetableres efter godkendt underretning. Skabet skal placeres hvor det er angivet på plantegningen, og bygges som vist på bilag 6.06. Træet skal være massivt og i god kvalitet og forrammeskabene skal fremstå malede med snaplås greb i stål.

Låge til forrammeskabe: I tilfælde af en manglende låge kan en reproduktion godkendes efter indsendt underretning. Lågen udføres i krydsfinér med detaljering som vist på bilag 6.07. Lågerne fremstår malede, greb er snaplås i stål.

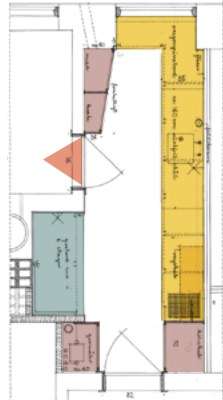
7 Køkkener

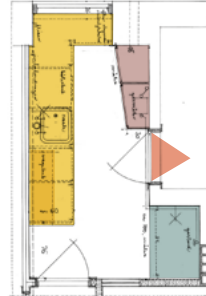
E+F

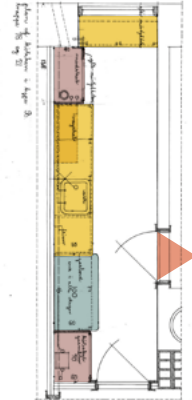
D2

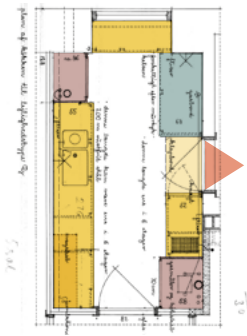
A1+ A2

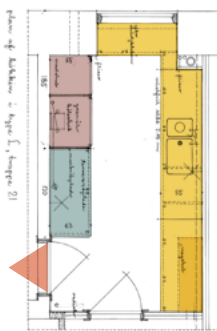
B

G

L

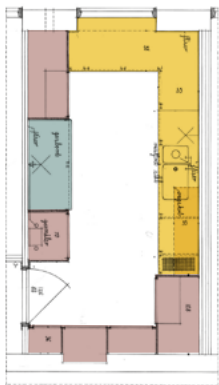
P

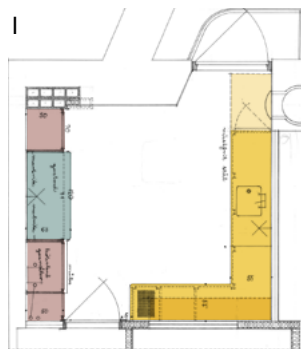
K

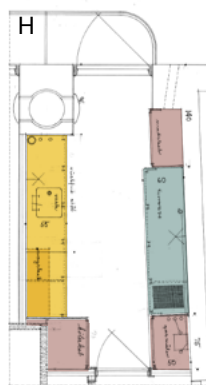
S

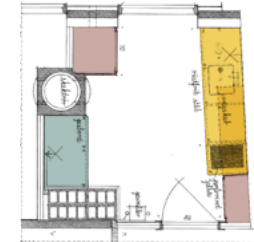
I

H

X

■ Køkkenbord

■ Gasbord

■ Højskab

▶ Udgang til bagtrappe

Eksempler på plantegninger af køkkener. Ikke målfast. Kay Fisker og C. F. Møllers Tegnestue, 1936, DKB

7.1 Køkkentyper

De oprindelige køkkener i Vestersøhus afspejler funktionalismens idealer ved konsekvent at være indrettet efter samme funktionelle logik med forståelse for gode arbejdsgange og dagslysforhold, hygiejne og rengøring, ventilering, udsug og varieret opbevaring. Dette afspejles i de korte afstande, tilpassede arbejdshøjder og arbejdslys, samt i inddelingen i varme og kolde samt våde og tørre zoner og desuden i adgangen til enten affaldsskakt eller til bagtrappe.

Køkkenet er et af lejlighedens mindste rum og er i alle lejlighedstyper placeret så langt fra hoveddøren som muligt. I de fleste lejligheder ankommer man til køkkenerne fra en fordelingsgang, der mange steder er indrettet som anretterrum, mens andre lejlighedstyper giver adgang fra stuen eller fra et kammer. Køkkenerne har alle et enkelt vindue eller en altandør, og enkelte typer får desuden lys fra mellemgangen gennem et fast vindue over døren. De fleste af køkkentyperne har adgang til bagtrapper, på nær dem placeret omkring den store trappe ved opgang 78, hvor køkkenerne i stedet er udstyret med affaldsskakte.

Køkkenernes indretning består af underskabe og højskabe som forrammer, bordplader i terrazzo, træ og rustfrit stål samt synlige rørforinger. Eksemplerne på venstre side viser den gennemgående logik bag disponeringen af køkkenborde, gasborde og højskabe i forhold til adgangsveje og vinduer. Vasken er placeret vinkelret på facaden, ca. midt i rummets dybde, så der både er godt arbejdslys fra siden og kort afstand til resten af køkkenets funktioner. Gasbordet er placeret ved aftrækskanalerne, ofte i en niche mellem højskabe eller et lille rum bag bagtrappen. Ved vinduet er der altid et højskab, som giver mulighed for både kølig opbevaring, at skjule faldstamme, gasrør og -måler, samt, med en ofte skrånstillet front, at reflektere dagslys ind i rummet. Tilsvarende højskabe er tit placeret dybt i rummet, for at give samme muligheder for opbevaring og rørforing. Under bordpladen består køkkenet af forrammeskabe på en sokkel, hovedsageligt med låger i ens bredde, et enkel fag med skuffer og en enkelt udtræksplade. Både bordpladen og underskabet fortsætter ud i vindueslysningen og giver hermed både mere opbevarings- og arbejdsplads i de små køkkener. Over bordet, dybest i rummet er der ofte opsat et overskab med glaslåger.

Dimensionerne på køkkenets enkeltdele følger lejlighedernes andre linjer: Den vandrette opdeling af højskabenes skabslåger flugter med overkanten af døren og vinduets tværpost, mens bordpladens højde flugter med underkanten af vinduet og anretterkøkkenets møbel. Køkkenets vægge er flisebeklædte til en højde på halvdelen meter, hvilket flugter med undersiden af overskabet. Lågernes bredde følger i hver køkkentype et standardmål (ex. 32, 47 eller 62 cm), hvilket giver køkkenerne en helt fast rytme. Denne faste rytme opretholdes for hver køkkentype til trods for, at køkkenernes rumdybder varierer for hver etage. Dette skyldes, at de yderst placerede låger varierer i bredden, og således optager rumstørrelsens variationer.

Fliser, træliste og pudset overvæg.

Skråstillede højskabe ved vinduet.

Oprindelig snaplås.

Gasbord i terrazzo. Her ombygget med moderne gaskogeplade.

Bordplade ved vinduet i lakeret, åretæt fyrretræ.

Fremadgående hjørne på bordplade i rustfrit stål.

7.2 Overflader og detaljer

Køkkenets overflader er oprindeligt udført som i resten af lejligheden; med pudsede lofter, overvægge og lysninger, bøgfinerede gulve, finerede døre og malede forrammeskabe. Køkkenet adskiller sig dog ved at være delvist beklædt med fliser, ved at der differentieres mellem tre typer bordplader, og ved at være udstyret med en høj koncentration af teknik. Det afstemte samspil mellem kolde og varme materialer med hhv. afrundet og kantet detaljering, faste mål på låger og gennemgående linjer, samt synlig rørføring og teknik er det, der giver de oprindelige køkkener i Vestersøhus, deres særlige karakter. Farvearkæologiske undersøgelser viser at både lister og skabe i køkkerne, oprindeligt været malet i samme varme sandfarve (NSC: 1505-Y30R), som resten af lejlighedens træværk¹.

Vægfliserne er hvide med varmt gulligt skær og opsat med en smal lysegrå fuge. De slutter i en højde på 4 fliser over bordpladen og afsluttes af en malet træliste med en afrundet kant. Fliserne dækker alle køkkenet synlige vægge til en højde på ca. halvanden meter over gulvet.

Bordpladerne er oprindeligt udført i lys terrazzo, rustfrit stål og stavlimet træ. Terrazobordet placeres ofte i en niche, enten skabt af vægge eller højskabe og er udført med primært hvide marmorskærver, afrundede hjørner og opkant. Stålbordpladen er oprindeligt udført med en eller to vaske og med en buet opkant hele vejen rundt. Træbordpladen er oprindeligt udført i lakeret, tætåret douglasgran (oregon pine) i brede stave. Træbordpladen fremstår varm og levende i sin overflade mod de kolde sten-, porcelæns- og ståloverflader, og skarpt kantet i sin form mod de andre bordpladers affrundinger. Derudover har hver del af køkkeninventaret en tilpasset dybde afhængigt af funktionen og placeringen i rummet, hvilket betyder at bordplader ofte har et eller flere fremadgående hjørner, afsluttet med en blød afrunding.

Under- og højskabe er bygget som lejlighedernes øvrige forrammeskabe. Lågernes vandrette opdeling flugter enten med overkanten af døre eller overkanten af fliser, lågernes hjørner er afrundede, kanten er afrundet og der er monteret snaplås i stål. Højskabene er placeret enten dybest i rummet, og danner hermed en smal ankomst, eller ved vinduet som en forlængelse af vindueslysningen, hvor de ofte er skråtstillet, så de reflekterer dagslyset bedre og fylder mindre i rummet. Underskabene er udført med samme detaljering, med låger i faste bredder, dog altid et enkelt fag med 4 skuffer og et fag med en udtræksplade. Overskabet er udført med skydelåger i glas, hviler på overkanten af fliserne og er ofte placeret i hjørnet ved et højskab.

Vandtilførslen er udført som lige træk fra bordplade til loft, hvor armaturet er fastgjort på selve rørene. I nogle køkkener er der synlig faldstamme, oftest er den dog gemt af et højskab. I lejlighederne omkring hjørnet ved opgang 78 er flere køkkener udstyret med affaldsskakt med en almindelig rund metallåge. Radiatoren i køkkenet er enten fritstående eller indbygget i køkkenmøblet, men altid placeret dybt i rummet, og altså ikke under vinduet. Indbygningen af radiatoren har medført en rist i bordpladen og en særlig skabslåge med rist. Køkkenernes oprindelige belysning består af nøje placerede globelamper over vasken og ved gasbordet.

1. Bilag 9 - Københavns Konservator: *Farvearkæologisk undersøgelse Vestersøhus*, 2019

Indbygget og samlende forrammeskab med faste bredder på låger.

Sammenhæng mellem placering af rør, materialeoverflader og arbejdsgang.

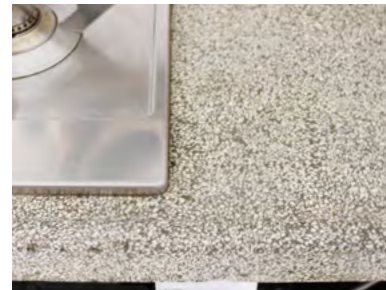
Højskab som forlængelse af lysningen.

Differentiering i bordpladernes materialer.

Dobbeltvask i rustfrit stålplade.

Lys terrazzobordplade med hulkehl.

Integrering af lysningen som køkkenbord.

Udtræksplade som en del af element-tankegangen i forrammekøkkenets disponering.

Høj håndværksmæssig kvalitet og gennemgående detaljer.

7.3 Værdisætning

De bærende fredningsværdier for køkkenerne knytter sig den gennemgående funktionelle disponering af køkkenets elementer, materialernes afspejling af køkkenets funktioner, skabenes både gentagende og specifikt tilpassede karakter og den høje håndværksmæssige kvalitet.

Køkkenets arbejdsflader er differentieret afhængigt af funktionen. Varme gryder og ild hører til ved terrazzopladen, vand hører til ved stålpladen og "tørt" arbejde hører til ved træpladen. Denne styring af arbejdsgangen gennem materialevalg er både et praktisk hensyn, der forlænger køkkenets levetid og mindsker besværlig rengøring i hverdagen, samt et greb der muliggør en præcis tilpasning af dagslysforhold, kunstig belysning og ventiler, afhængigt af den specifikke funktion. Forrammeskabene er i alle køkkener med til at modulere rummets form, som eksempelvis ved den snævre overgang fra mellemgangen, ved den dybe vindueslysning og ved nichen til gasbordet. Forrammeskabene samler køkkenets meget forskellige funktioner i ét sammenhængende og lukket møbel. Denne følelse forstærkes af inddelingen af lågerne, som følger rummets geometri ved døre, vinduer og vægglister. Selvom materialedifferentieringen, pladsoptimeringen og de flisebeklædte vægge peger på rummet som et funktionelt maskinrum, betyder den høje håndværksmæssige kvalitet, og brugen af materialer som i resten af lejligheden, at køkkenet også føles som et omhyggeligt gennemarbejdet og præsentabelt rum.

Fredningsværdierne knytter sig således til:

- Gennemgående funktionsbestemt disponering af køkkenets elementer.
- Funktionsspecifik differentiering i bordpladernes materialer.
- Rengøringsvenlige og holdbare overflader.
- Specifikke og rumdannende skabsløsninger.
- Skabenes indbyggede og samlende karakter.
- Gennemgående linjer med døre, vinduer, vægflader og bordplade.
- Vindueslysningen udnyttet som arbejdsplads.
- Overflader som i resten af lejligheden.
- Høj håndværksmæssig kvalitet.

Ved besigtigelsen i 2019, viste det sig at en del køkkener fortsat er velbevarede, men ofte tilpassede til eksempelvis en højere bordhøjde, en bredere lågeåbning og ofte er terrazzobordene helt fjernede. I få tilfælde er køkkenerne helt erstattede af velovervejede, nyere fortolkninger, men der findes også en del køkkener uden de kvaliteter, der gør det oprindelige køkken til et vigtigt og integreret rum i lejligheden.

Kay Fisker og C. F. Møllers tegnestue har med køkkenerne i Vestersøhus givet et bud på en modernisering af det almindelige, københavnske køkken. Med fokus på funktionalitet og variationsmuligheder kan køkkenerne ses som en forløber til det moderne elementkøkken, mens den omhyggelige detaljering, gennemgående ens overflader og bearbejdning af dagslys peger på køkkenets indtog som et hverdagsrum, på lige fod med lejlighedens andre rum. Funktionalismens fokus på arbejdsgange og ergonomi, hygiejne, luft og lys er stadig aktuel, og køkkenerne besidder både kulturhistoriske og æstetiske kvaliteter som er vigtige at bevare og fremdrage når der genetableres eller fornyes.

DOKUMENTATION

I FORBINDELSE MED UNDERRETNING OM BYGNINGSARBEJDER I KØKKENERNE

Manualen omfatter ikke taglejlighederne, og underretningsmuligheden kan derfor ikke anvendes i forbindelse med dem. Der skal søges om tilladelse til samtlige bygningsarbejder i disse lejligheder, se afsnittet *1.2 Fredningsloven og fredningsmyndigheden*.

Underretning sker ved at udfylde og sende et elektronisk skema på fredningsmyndighedens hjemmeside:

- Direkte link: <https://ansogning.kc.kum.dk/xform/frontend/irs.aspx?alias=1519&groupid=9>
- Skemaet kan også findes ved at søge på fredningsmyndighedens hjemmeside.

Til skemaet skal der vedlægges:

- Punktvis beskrivelse af hvilke arbejder, der ønskes udført
- Tegninger af eksisterende forhold, inkl. plantegning af lejlighedstypen (se oversigt på bilag 6.01)
- Fotos af eksisterende forhold sat op på A4-ark
- Dokumentation for, at arbejdet udføres i overensstemmelse med manualen, herunder tegninger af fremtidige forhold.

Foruden beskrivelsen af hvilke arbejder, der udføres, samt tegninger og fotos af eksisterende forhold, skal følgende dokumentation vedlægges i forbindelse med en underretning:

Underretning vedrørende:

Forrammeskabe
 Skabslåger
 Skuffesektion
 Terrazzobordplade
 - isætning af kogeplade
 Stålbordplade
 - tilsætning ved dybere skabe
 Fyrretræsbordeplade
 Overskab
 Fliser
 Genskab helt køkken

Dokumentationskrav:

Produktionstegning, beskrivelse af trækvalitet
 Produktionstegning, produktblad på hængsler og greb
 Produktionstegning, produktblad på greb
 Snittegning, beskrivelse af fordelingen af skærver
 Tegning af kogepladen i bordet, snit ved gennembrydning
 Produktionstegning, produktblad, tegning af møde med fliser
 Snittegning af mødet med bordplade, flisevæg og tætningsliste
 Tegningsmateriale bordplade m. tætningsliste, beskr. af trækvalitet
 Produktionstegning, beskrivelse af udførelse for låger og greb
 Tegning af opsætning m. dækliste, produktblad på fliser og fuger
 Samtlige ovenstående detaljetegninger, beskrivelser og produktblade

Husk at du kan købe hjælp hos din rådgiver eller entreprenør sådan at de leverer dokumentationen.

OBS:

Vent med at påbegynde bygningsarbejderne til du har modtaget svar på din underretning fra fredningsmyndigheden.

7.4 Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden

Køkkenerne i Vestersøhus er både holdbare og funktionelle og giver et velbevaret indblik i funktionalismens boligidealer og 1930'ernes byggeteknikker. De skal derfor bevares, genetableres og fornyes i overensstemmelse med den oprindelige disponering, materialer og detaljer. Dette afsnit og de vedlagte tegninger beskriver hvordan hvordan alle køkkentyper kan genetableres som oprindeligt eller udstyres med ovn, kogeplade, opvaskemaskine og køleskab, hvordan man kan udføre flere skuffesektioner, nye skabslåger, forhøje bordpladen eller bygge helt nye forrammeskabe op. Opstalterne af hver køkkentype angiver hvor der må udføres nye låger ifm. en fornyelse, ellers er det et krav at de oprindelige køkkendele bevares. Kun ved rådskader eller knækkede kanter må oprindelige køkkendele erstattes med nye kopier.

Udførelsen af bygningsarbejderne er beskrevet i de nedenstående afsnit og fremgår på detaljetegningerne knyttet til hver løsning (se bilag 7.02-7.09). For hver køkkentype indgår desuden plantegninger til brug både ved genetablering og fornyelse, samt opstalter der viser samtlige godkendte fornyelser, (se oversigten over køkkentyper på bilag 7.01). De følgende bygningsarbejder er på forhånd godkendt af fredningsmyndigheden, til at kunne udføres efter en godkendt underretning.

Forrammeskabe - Bilag 7.02

Der må ikke udføres elementkøkkener i Vestersøhus. Hvis et forrammeskab mangler, kan det genetableres efter godkendt underretning. Hvis man ønsker at forny et forrammeskab ved at etablere ovn, køleskab eller opvaskemaskine, hæve bordpladen eller gøre skabsåbninger bredere eller smallere, kan dette gøres efter en godkendt underretning om at arbejdet udføres som vist på tegningerne af hver køkkentype og konstrueres som vist på detaljetegningen. Træet skal være massivt og i god kvalitet og forrammeskabene skal fremstå malede.

Skabslåger - Bilag 7.03 (underskabe) og 7.04 (højskabe)

Der må ikke indsættes moderne skabslåger med lågehængsler. Der kan udføres nye overfalsede skabslåger efter godkendt underretning, hvis de udføres som vist på detaljetegningerne, samt følger de breddemål, der fremgår på tegningen af den specifikke køkkentype. Højden på skabslågerne afhænger af forrammeskabets udformning. Højskabenes låger kan indeles på flere måder, som alle kan godkendes efter indsendt underretning. Lågerne udføres i krydsfiner af høj kvalitet, hjørnerne skal være ens afrundet alle steder og kantens bue fremstå ensartet. Grebene skal være snaplåse og hængslerne klassiske indstukne hamborghængsler. Skabslåge og hængsler skal fremstå malede og grebet i rustfrit stål.

Skuffer - 7.05

Skuffesektioner kan, efter en godkendt underretning, udskiftes til skabslåger og omvendt kan åbninger i underskabene efter en godkendt underretning udføres som skuffesektion. Der kan dog ikke bygges skuffer i højskabene. Hvis skuffesektionen udføres i et underskab med en bordhøjde på 90 cm, kan den nederste skuffe gøres højere. Skufferne skal udføres i massivt træ med front i krydsfinér med afrundet kant, fremstå malede og grebene skal være såkaldte funkisgreb i rustfrit stål.

TEGNINGSMATERIALE

I FORBINDELSE MED UNDERRETNING OM BYGNINGSARBEJDER I KØKKENERNE

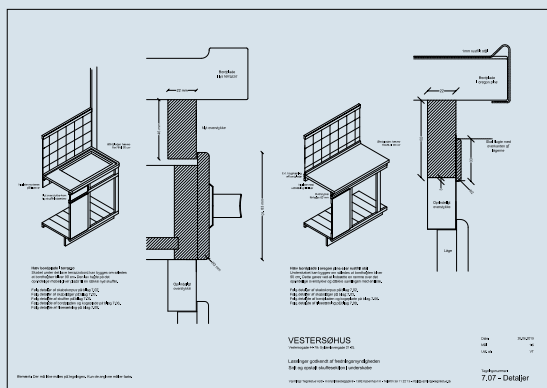
Ved underretning om bygningsarbejder i Vestersøhus, er der krav til hvordan arbejderne skal udføres og til den dokumentation der skal indsendes.

Til det elektroniske skema skal der vedlægges:

- Punktvis beskrivelse af hvilke arbejder, der ønskes udført.
- **Tegninger af eksisterende forhold.**
- Fotos af eksisterende forhold sat op på A4-ark.
- **Tegninger af fremtidige forhold.**

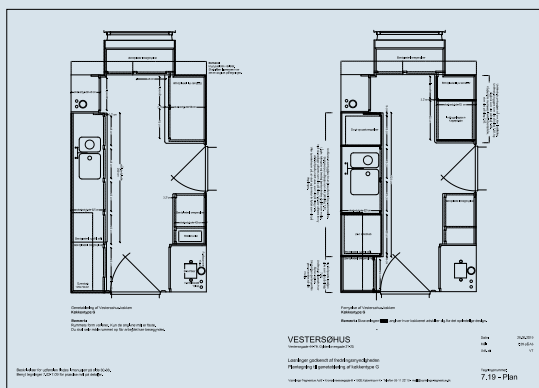
Punktet "Tegninger af fremtidige forhold", betyder tegninger, der viser både hvor og hvordan bygningsarbejdet udføres. Punktet "Tegninger af eksisterende forhold" betyder tegninger, der viser den nuværende situation. Derfor er der, som bilag til denne manual, udført tegningsmateriale, der både viser hvordan køkkenernes enkelte bygningsdele skal genetableres med udgangspunkt i de oprindelige løsninger samt hvilke fornyelser fredningsmyndigheden kan godkende i hver køkkentype – og hvor disse fornyelser skal placeres. Her er vist eksempler på de to slags tegninger, der indgår i Bilag 7 Køkkener; en detalje og en køkkentype.

Detalje

Detalje af hævet bordplade.

Køkkentype

Plantegninger til hhv. genetablering og fornyelse af Køkkentype G.

De vedlagte tegninger af detaljer er generelle og kan derfor vedlægges en underretning i deres nuværende form, mens tegningerne af køkkentyperne viser samtlige godkendte fornyelser i en given køkkentype. Der vil derfor altid være behov for en renetegning, der viser hvordan de fremtidige forhold helt konkret kommer til at se ud, og dermed hvilke arbejder der underrettes om. Mål selv rummet op, og indtegn det køkken du ønsker at udføre, ud fra de retningslinjer der bliver stillet i tegningsmaterialet.

Bordplade i terazzo - Bilag 7.06

Er den oprindelige bordplade fjernet eller beskadiget, kan den genetableres efter en godkendt underretning. Bordpladens hulkehl skal udføres vist på bilaget, og længde- og dybdemål skal være som vist på tegningen af køkkentypen. Derudover skal farven svare til den oprindelige, hvilket kan afgøres ved at få udført prøver, hvor eksempelvis badeværelsesgulvet benyttes som reference. Vær opmærksom på både størrelser og farve på marmorskærvene og på betonens farve og på at prøverne skal være tørre og slebne inden de kan sammenlignes. Der kan altid monteres kogeplade i terrazzobordpladen efter godkendt underretning, vær dog opmærksom på at kogepladen ikke er for stor, men passer inden for det sænkede felt.

Bordplade i rustfrit stål - Bilag 7.06

Den oprindelige bordplade i rustfrit stål må ikke fjernes, uden underretning om at der udføres en ny, hvor detaljeringen er som på den vedlagte detaljetegning og bredde og dybde stemmer overens med princippet for køkkentypen. I de tilfælde hvor et underskab gøres dybere, for at give plads til eksempelvis en opvaskemaskine, skal stålboardpladen flyttes med frem og der udføres en tilsætning i oregon pine mellem stålboardpladen og væggen. På tilsætningen monteres samme liste som ved andre træboardplader, de præcise mål på denne findes også på bilaget.

Bordplade i oregon pine - Bilag 7.06

De oprindelige boardplader i oregon pine må ikke fjernes, uden underretning om at der udføres en ny i henhold til tegningen af den specifikke køkkentype, eksempelvis i tilfældet af et dybere skabsmøbel. Hvis man ønsker at genetablere et manglende stykke træboardplade, findes placering på tegningen af den specifikke køkkentype. Træet skal være tætåret og knastfrit, og boardpladen samles af planker i fulde længder med ens bredde på mellem 10 og 12 cm afhængigt af bordets fulde dybde.

Hæv boardplade - Bilag 7.07

Boardpladerne kan hæves til en højde på 90 cm, efter godkendt underretning, ved at udføre en tilsætning over det oprindelige overstykke, som vist på bilaget. Ved forhøjning af boardplader fra 84 til 90 cm monteres en dækliste over samlingen. Ved forhøjning af boardplader fra 78 til 90 cm, kan der indsættes en lav skuffe.

Overskab - Bilag 7.08

De oprindelige overskabe må ikke fjernes. Hvis et overskab er nedtaget kan udførelsen af et tilsvarende godkendes efter indsendt underretning. Skabet udføres i krydsfiner, med en ramme i massivt træ med fræsede noter til glasskydelåger med slebne fingergreb. Hylderne placeres i 1/3-punkterne og udføres som vist. Skabet fremstår malet.

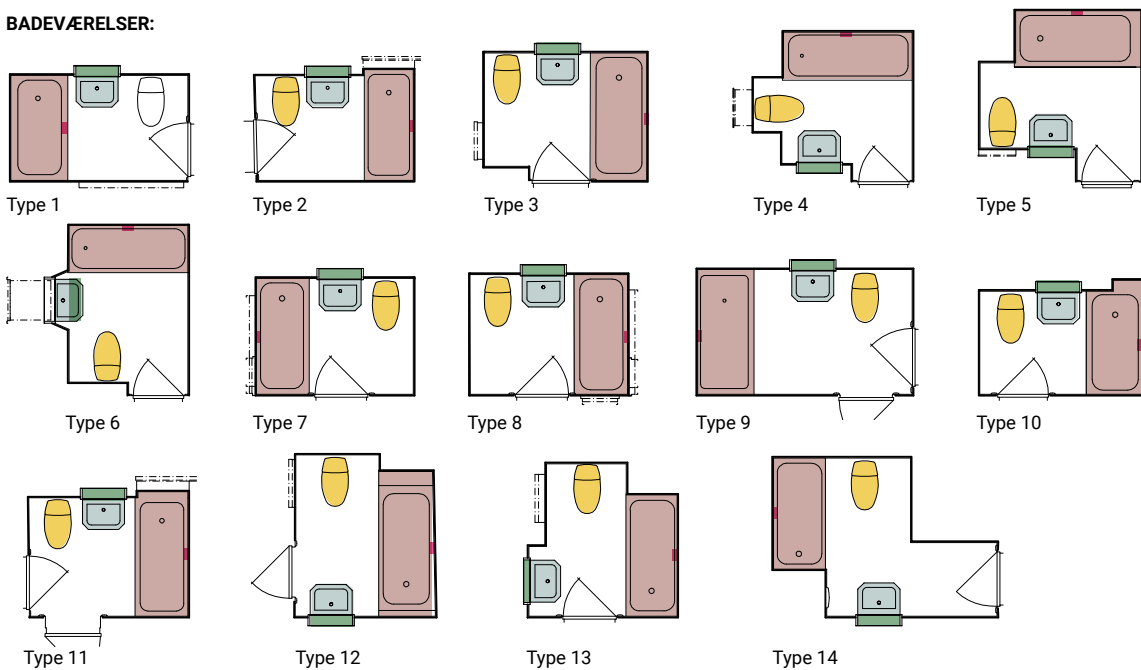
Fliser - Bilag 7.09

Den oprindelige flisebeklædning og fliselisterne må ikke nedtages. Fliser af samme farve og kvalitet som de oprindelige produceres ikke længere, og derfor må enkelte fliser til udskiftning findes brugt, evt. fra materialedepotet i kælderen. Flisebeklædningen skal være ensartet. Er de oprindelige fliser helt eller delvist fjernet, kan de udskiftes eller genetableres efter godkendt underretning. Flisebeklædningen skal bestå af hvide, blanke fliser i formatet 15 x 15 cm, som sættes i en 3 mm bred lysegrå fuge. Fliserne opsat ved udadgående hjørner skal have en kvartcirkulær afrunding, så flisebeklædningens hjørner bliver afrundede. Fliserne skal inddele væggene symmetrisk, og der må ikke forekomme fliseklipninger under ½ format.

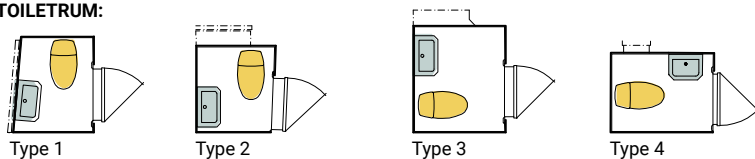
8 Badeværelser

BADEVÆRELSE:

TOILETRUM:

Badeværelser og toiletrum i Vestersøhus. REG99.

■ Toilet
 ■ Vask
 ■ Toiletskab
 ■ Badekar
 ■ Sæbeskål

Placering af badeværelser og toiletrum i Vester Søgade-længen 1.-5. sal. Kay Fisker og C. F. Møllers Tegnestue, 1936, DKB

8.1 Badeværelsestyper

Uanset de mange forskellige lejlighedsstørrelser i Vestersøhus, er alle de oprindelige badeværelser stort set af samme rumlighed, udført i samme materialer og indeholder samme udstyr. De større lejlighedstyper adskiller sig ved også at indeholde et mindre toiletrum. Planløsningerne for de oprindelige badeværelser og toiletrum varierer afhængigt af, hvilken lejlighedstype de indgår i, og udgør således klodser i lejlighedens samlede byggesystem.

I Vester Søgade-længen er badeværelser og toiletrum placeret i tilknytning til enten hoved- eller bagtrappen, og i Gyldenløvesgade-længen er de samlet i en kerne omkring hovedskillevæggen. Fra den enkelte lejlighed sker adgangen til badeværelset altid enten fra entré eller mellemgang, og til toiletrummet altid fra entréen – i begge tilfælde via en fineret dør.

Selvom badeværelsestyperne har planmæssige variationer, er lighederne imellem dem åbenlys hvad angår disponering og detaljering. Fælles for de oprindelige badeværelsestyper og toiletrum er, at de alle er indrettet rationelt og funktionelt, uden hverken overflødig plads eller detaljer. Den originale indretning af alle badeværelserne består af et fritstående toilet, en væghængt håndvask og et indbygget badekar. Dertil kommer et indbygget toiletskab med spejllåge og hylder, der er placeret over vasken, samt en indbygget sæbeskål, der er en del af flisebeklædningen ved badekarret. De mindre toiletrum er oprindeligt indrettet med et fritstående toilet og en væghængt håndvask. I alle tilfælde gælder det, at al rørføring oprindeligt har været synlig og toilet-kummen oprindeligt ikke har haft egen cisterne, men har været koblet på et centralt system. Både badeværelser og toiletrum har i de fleste tilfælde lysindtag gennem et højt placeret vindue af trådglas, der filtrerer det indirekte dagslys fra enten hovedtrappe, bagtrappe eller et af lejlighedens interne rum.

Langt de fleste badeværelsestyper har rektangulære grundplaner, og for dem gælder det, at al sanitet er placeret langs samme væg. Således er faldstamme og toilet placeret først i rummet, dernæst håndvask med afløb, og til sidst afsluttes rummet af et indbygget badekar, der går fra væg til væg. For badeværelsestyperne med mere irregulære grundplaner er placeringen af de enkelte elementer i større grad tilpasset rummets indhak og nicher.

Forskellighederne badeværelsestyperne imellem består altså i selve grundplanens form, herunder placering af dør- og vinduesåbninger, rørføring og faldstamme samt placering af de enkelte sanitetselementer. Dertil kommer, at badeværelser og toiletrum, der er opført i etape II (opgangene i Vester Søgade 44-58), er en anelse større end de, der er opført i etape I.

Indbygget toiletskab med spejllåge

Malet faldstamme og stigrør.

Oprindelig håndvask i toiletrum.

Terrazzogulv og -dørtrin samt gerricht og flisevæg.

Sæbeskål ved badekar.

Trådglassvindue.

8.2 Overflader og detaljer

Terrazzo, flisebeklædning samt pudse og malede overflader danner en glat og rengøringsvenlig skal, der bevirker, at indbyggede elementer og overflader kan rengøres i én og samme arbejdsgang. Det er således nordisk funktionalisme, der kommer til udtryk i de oprindelige overflader og detaljer i Vestersøhus' badeværelser og toiletrum.

De oprindelige døre fremstår i lakeret finér og er inddækket af malede gerichter med samme buede profil, som ses ved lejlighedens øvrige døre. I de fleste tilfælde har de oprindelige badeværelser og toiletrum desuden lysindtag fra et højtplaceret internt vindue med trådglass. Vinduet henter indirekte dagslys fra enten et trapperum eller et internt rum i lejligheden. Vinduet har en lille lysning, men ingen ramme, så trådglasset er sat direkte i murhullet med en pudset fals fra modsatte side.

De oprindelige gulve er støbt i lys terrazzo med flest hvide skærver. Terrazzogulvet afsluttes med en hulkehl på ca. 4,5 – 5,5 cm som opkant til de flisebeklædte vægge og den flisebeklædte badekarsfront. Ved døråbningen er gulvet støbt således, at det med en hulkehl buer op og bliver til rummets dørtrin.

Den oprindelige flisebeklædning består af fliser i formatet 15 x 15 cm sat i en 3 mm grå fuger. De fremstår blanke og hvide med en gullig nuance, og svarer således til den oprindelige flisebeklædning i køkkenerne. Både de øverste fliser og de, der er anvendt ved udadgående hjørner, har et kvartcirkulært profil. Således afsluttes flisebeklædningen med en buet overkant og hjørnerne fremstår afrundede. I badeværelserne er fliserne sat i en højde på 12 fliser og i toiletrumene i en højde på 11 fliser. Flisernes placering i badeværelset styres bl.a. af det indbyggede toiletskab, der er placeret centralt over håndvasken. Toiletskabets størrelse er tilpasset flisebeklædningen, og omkranses således af 4 hele fliser på hver side. Skabet er udført i blik og malet, har en bund- og en midterhylde samt en låge, der dækker ca. 2/3 af skabet med spejl og et rundt greb. Farvearkæologiske undersøgelser viser at skabet oprindeligt var malet en varm sandfarve (NCS: 1505-Y30R)¹. På badeværelsets endevæg med det indbyggede badekar indgår en indmuret sæbeskål i flisebeklædningen. Over væggenes flisebeklædning er vægge og loft pudset og malet.

De oprindelige toilet-kummer og håndvaske er udført i hvidt porcelæn og fremstår klassiske, robuste og enkle med afrundede hjørner. I badeværelserne flugter de oprindelige håndvaske med toiletskabet i bredden, og i toiletrumene er de mindre. I begge tilfælde har vaskene oprindeligt haft to haner i hver sin side til hhv. koldt og varmt vand, og de oprindelige armaturer fremstår enkle og i blankt stål. Valget af den oprindelige sanitet har formentlig været styret af, hvad der fandtes på markedet på tidspunktet for opførelsen. Både de oprindelige vaske og toilet-kummer er kendetegnet ved et mærke med tre blå bølgestreger fra Den Kongelige Porcelænsfabrik.

Al rørføring er synlig, og faldstamme og stigrør er gennemgående fra loft til gulv. Vandlåsen fra overboen går i mange tilfælde gennem loftet. Gulvafløbet er dækket af en stålrist og centreret under vasken.

1. Bilag 9 - Københavns Konservator: *Farvearkæologisk undersøgelse Vestersøhus*, 2019

Toiletrum med funktionalistiske materialer og synlig rørføring.

Vindueslysning i niche.

Indbygget badekar langs badeværelsets endevæg.

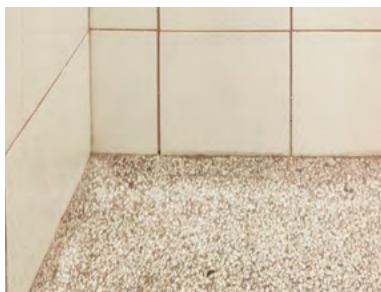
Sæbeskål og armatur ved badekar.

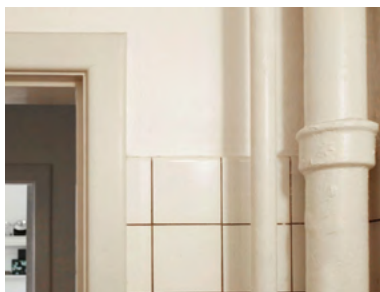
Oprindelig håndvask i toiletrum.

Indbygget toiletspejl tilpasset flisernes mål.

Lyst terrazzogulv med flest hvide skærver.

Dørindfatning, fliser og falstamme.

Diffust lys gennem trådglas.

8.3 Værdisætning

De bærende fredningsværdier for Vestersøhus' badeværelser og toiletrum knytter sig til rummenes funktionelle, nøgterne indretning samt de tidstypiske og enkle materialer.

Badeværelsernes gennemgående elementer - toilet, håndvask, indbygget badekar, toiletskab og sæbeskål - er disponeret med en funktionel logik, der til fulde optimerer udnyttelsen af de enkelte rum. Elementerne synes at være placeret med en selvfølghed, og den synlige rørføring vidner om, at intet i rummet er pakket ind eller blot til pynt.

Materialiesammensætningen bestående af terrazzogulvet med den lille hulkehl, flisebeklædningen med buet overkant, de pudsede og malede overflader, den lakerede finérdør og trådglasset i det interne vindue er harmonisk og velkendt for den nordiske funktionalisme. De få og enkle profiler, der gør overfladerne nemmere at rengøre, forfiner samtidig materialeovergangene og rummets samlede udtryk. Vinduesåbningen giver et diffust lysindfald og skaber indirekte kontakt til de omgivende rum.

Fredningsværdierne for badeværelser og toiletrum er således følgende:

- Disponeringen af rummets funktioner og inventar.
- Materialernes overflader og detaljering.
- Det oprindelige inventars detaljering.
- Den synlige rørføring og rummenes nøgterne udtryk.
- Det indirekte lysindtag fra det interne vindue.

Ved besigtigelsen i 2019 viste det sig, at hovedparten af badeværelserne og toiletrumene i Vestersøhus endnu er disponeret som oprindeligt. Langt de fleste har fortsat det oprindelige terrazzogulv og mange desuden den oprindelige flisebeklædning. De indbyggede vægskabe, badekar og sæbeskåle er overvejende bevaret. Oprindelige håndvaske ses desuden i flere tilfælde, men ofte med nyt armatur. Toiletterne er de fleste steder blevet udskiftet til nye med cisterne, men er som oftest fortsat fritstående.

Dog var der ved besigtigelsen også eksempler på uhensigtsmæssige ombygninger, der har medført, at fredningsværdierne er gået helt eller delvist tabt. I flere tilfælde er trådglassvinduet blevet blændet og andre steder er de oprindelige overflader mere eller mindre erstattet af eksempelvis nye fliser med forkerte proportioner og sat i forkerte højder. Desuden var der flere eksempler på nedsænkede lofter. Fordi flisebeklædningen, lysindfaldet og rummets proportioner udgør så væsentlig en del af det originale udtryk, har disse arbejder haft store negative konsekvenser for fredningsværdierne i de pågældende badeværelser og toiletrum.

Det er væsentligt for fredningen af Vestersøhus som helhed at opretholde fredningsværdierne for de enkelte badeværelser og toiletrum. Trods de mindre variationer planløsningerne imellem, har alle de oprindelige badeværelser og toiletrum et fælles og ensartet udtryk, der er præget af funktionalismens æstetik - både hvad angår indretning og materialitet. Dermed er de oprindelige badeværelser og toiletrum med til at underbygge Vestersøhus' position som et helstøbt, funktionalistisk bygningsværk.

DOKUMENTATION

I FORBINDELSE MED UNDERRETNING OM BYGNINGSARBEJDER I BADEVÆRELSE/TOILETRUM

Manualen omfatter ikke taglejlighederne, og underretningsmuligheden kan derfor ikke anvendes i forbindelse med dem. Der skal søges om tilladelse til samtlige bygningsarbejder i disse lejligheder, se afsnittet *1.2 Fredningsloven og fredningsmyndigheden*.

Underretning sker ved at udfylde og sende et elektronisk skema på fredningsmyndighedens hjemmeside:

- Direkte link: <https://ansogning.kc.kum.dk/xform/frontend/irs.aspx?alias=1519&groupid=9>
- Skemaet kan også findes ved at søge på fredningsmyndighedens hjemmeside.

Til skemaet skal der vedlægges:

- Punktvis beskrivelse af hvilke arbejder, der ønskes udført.
- Tegninger af eksisterende forhold, inkl. plantegning af lejlighedstypen (se oversigt på bilag 6.01).
- Fotos af eksisterende forhold sat op på A4-ark.
- Tegninger af fremtidige forhold.
- Dokumentation for, at arbejdet udføres i overensstemmelse med manualen.

Foruden beskrivelsen af hvilke arbejder, der udføres, samt tegninger og fotos af eksisterende forhold, skal følgende dokumentation vedlægges i forbindelse med en underretning:

Underretning vedrørende:

Flisebeklædning

Terrazzogulv

Trådglassvindue

Indbygget toiletskab

Indbygget badekar

Sanitet

Bruseniche

Skærmvæg

Vaskemaskine

Dokumentationskrav:

Produktblad på fliser og fuger samt opstalter alle vægge.

Detaljetegninger for hulkehl, dørtrin og møde med fliser samt foto af udført terrazzoprøve sammenholdt med et oprindeligt terrazzogulv.

Beskrivelse af metode for afrensning eller nedtagning af blænding.

Ved genetablering: Opstalt og beskrivelse af montering.

Produktionstegning, produktblad på greb

Produktblad for badekar og fliser samt plantegning og opstalt.

Produktblad inkl. beskrivelse af farve.

Detaljetegninger af hulkehl ved nyt terrazzogulv, foto af udført terrazzoprøve sammenholdt med det øvrige terrazzogulv, plantegning og opstalt.

Produktionstegning, plantegning.

Beskrivelse af vandtilkobling og rørføring.

Husk at du kan købe hjælp hos din rådgiver eller entreprenør sådan at de leverer dokumentationen.

OBS:

Vær opmærksom på at udskiftning af gulv- og vægbeklædninger skal leve op til Bygningsreglementet (søg på kravene på www.bygningsreglementet.dk). Vent med at påbegynde bygningsarbejderne til du har modtaget svar på din underretning fra fredningsmyndigheden.

8.4 Løsninger godkendt af fredningsmyndigheden

Badeværelserne såvel som toiletrummene i Vestersøhus er funktionelt disponeret og har tidstypiske, rengøringsvenlige materialer og inventar. De indgår som væsentlige dele af Vestersøhus' fredede arkitektur, og skal derfor bevares i overensstemmelse med den oprindelige disponering, materialitet og detaljering. Dette afsnit beskriver sammen med tegningerne i *Bilag 8 Badeværelser*, hvordan man benytter sig af detaljer og principper fra de oprindelige Vestersøhus-badeværelser og -toiletrum, når man ønsker at genetablere eller forny dele af eller hele rummet. Tegningerne viser bl.a. hvordan man kan genetablere terrazzogulvet og det indbyggede badekar, hvis det er fjernet, men også hvordan man kan foretage fornyelser, så som at etablere en bruse-niche og placere en vaskemaskine. Disse bygningsarbejder er på forhånd godkendt af fredningsmyndigheden og kan udføres efter en godkendt underretning.

Udførelsen af bygningsarbejderne er beskrevet i de nedenstående afsnit. Til løsningerne er der vedlagt bilag, i nogle tilfælde som detaljetegning (se bilag 8.02-8.05) og i andre som en principtegning (se bilag 8.06-8.09). For hver badeværelses- og toiletrums-type indgår desuden plantegninger til brug både ved genetablering og fornyelse, (se oversigten i *Bilag 8 Badeværelser*, på opslag 8.01).

Flisebeklædning - Bilag 8.03, 8.06 og 8.07.

Den oprindelige flisebeklædning må ikke nedtages. Fliser af samme farve og kvalitet som de oprindelige produceres ikke længere, og derfor må enkelte fliser til udskiftning findes brugt, evt. fra materialedepotet i kælderen. Flisebeklædningen skal være ensartet. Er de oprindelige fliser helt eller delvist fjernet, kan de udskiftes eller genetableres efter godkendt underretning. Flisebeklædningen skal bestå af hvide, blanke fliser i formatet 15 x 15 cm, som sættes i en 3 mm bred lysegrå fuge. Både de øverste fliser og fliserne opsat ved udadgående hjørner skal have en kvartcirkulær afrunding, så flisebeklædningens afslutning og hjørner bliver afrundede. På badeværelserne opsættes fliserne i en højde på 12 fliser direkte over terrazzogulvets hulkehl, se bilag 8.03. På toiletrummene opsættes fliserne i en højde på 11 fliser på tilsvarende vis. Fliserne skal opsættes omkring toiletskabet som vist på bilag 8.06, og derudover indeles væggene symmetrisk, og der må ikke forekomme fliseklipninger under ½ format. Badekarsfronter beklædes med fliser i en højde på 3 fliser og fliseopsætningen skal desuden følge bagvæggens fuger, se bilag 8.07.

Terrazzogulv - Bilag 8.02 og 8.03

Terrazzogulvet må ikke fjernes. Let slibning kan godkendes efter indsendt underretning. Hvis et terrazzogulv er fjernet, kan en genetablering godkendes efter indsendt underretning. Bemærk at nederste fliserække sandsynligvis vil blive ødelagt under udførelsen. Terrazzogulvets dørtrin og hulkehl skal udføres som vist på bilagene med direkte overgang til flisebeklædningen uden fuge. Derudover skal terrazzoens farve svare til den oprindelige, hvilket kun afgøres ved at få udført prøver, hvor et oprindeligt badeværelsesgulv - evt. hos en nabo - benyttes til sammenligning. Vær opmærksom på både størrelser og farve på marmorskærvene. Vær desuden opmærksom på betonens farve og på, at terrazzoprøverne skal være tørre og slebne, inden de kan sammenlignes.

TEGNINGSMATERIALE

I FORBINDELSE MED UNDERRETNING OM BYGNINGSARBEJDER I BADEVÆRELSE OG TOILETRUM

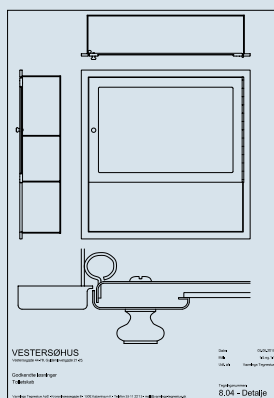
Ved underretning om bygningsarbejder i Vestersøhus, er der krav til hvordan arbejderne skal udføres og til den dokumentation, der skal indsendes.

Til det elektroniske skema skal der vedlægges:

- Punktvis beskrivelse af hvilke arbejder, der ønskes udført.
- **Tegninger af eksisterende forhold.**
- Fotos af eksisterende forhold sat op på A4-ark.
- **Tegninger af fremtidige forhold.**

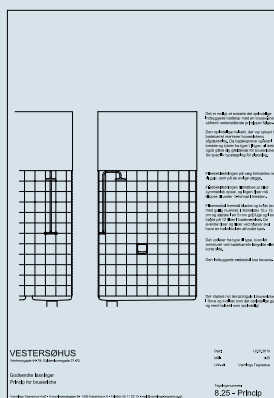
Punktet "Tegninger af fremtidige forhold" betyder tegninger, der viser både hvor og hvordan et bygningsarbejde udføres. Punktet "Tegninger af eksisterende forhold" betyder tegninger, der viser den nuværende situation. Derfor er der, som bilag til denne manual, udført tegningsmateriale, der både viser hvordan badeværelserne og toiletrummenes enkelte bygningsdele skal genetableres samt hvilke fornyelser fredningsmyndigheden kan godkende i hver type og hvor de skal placeres. Her er vist eksempler på de tre slags tegninger, der indgår i *Bilag 8 Badeværelser*; en detalje, et princip og en badeværelsestype.

Detalje

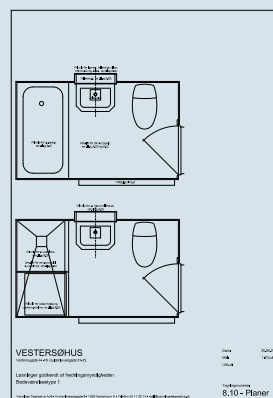
Detalje af hævet toiletskab.

Princip

Princip for bruseniche.

Type

Badeværelsestype 1.

De vedlagte tegninger af detaljer er generelle og kan derfor vedlægges en underretning i deres nuværende form, mens tegningerne af typerne viser samtlige godkendte genetableringer og fornyelser i en given type. Der vil derfor altid være behov for en renetegning, der viser hvordan de fremtidige forhold helt konkret kommer til at se ud, og dermed hvilke arbejder, der underrettes om. Mål selv rummet op, og indtegn den genetablering eller fornyelse, du ønsker at udføre ud fra de retningslinjer, der er givet i manualen.

Trådglasvindue

Det interne trådglasvindue må ikke fjernes eller blændes. Såfremt trådglaset er malet over eller på anden måde afdækket, kan det fremdrages efter godkendt underretning. Maling skal fjernes nænsomt. Dette kan evt. gøres med en glasskraber og/eller ved at lade malingen opløse i brun sæbe. Vinduet dækkes af et sæbelag og overdækkes af plastik i et døgn, hvorefter malingen opløses og tørres af. Dette kræver muligvis flere behandlinger. Er vinduet helt fjernet, kan de genetableres på dets oprindelige placering efter godkendt underretning. Trådglaset har ingen ramme, men sættes direkte i murhullet med en pudset fals.

Toiletskab - Bilag 8.05

Det indbyggede toiletskab må ikke fjernes. I tilfælde af, at skabet er helt eller delvist fjernet, kan en genetablering godkendes efter indsendt underretning. Skabet skal udføres på grundlag af tegningsmaterialet på bilag 8.05 og således dimensioneres og detaljeres som oprindeligt med malet blikramme og bliklåge samt spejl og glashylder.

Indbygget badekar - Bilag 8.07

Såfremt det oprindelige badekar er fjernet, kan det genetableres efter godkendt underretning. Badekarret skal have samme placering og dimensionering som oprindeligt og udføres som et indbygget emaljeret badekar med en flisebeklædt front. Se princip for badekar på Bilag 8.07 og tegningen for den specifikke badeværelsestype for badekarrets placering.

Sanitet - Bilag 8.06

Oprindelige håndvaske må ikke fjernes. Udskiftning af ikke-oprindelige håndvaske kan udføres efter godkendt underretning. Håndvasken skal være væghængt, af hvidt porcelæn og have en djærv, afrundet detaljering. Armaturet skal være i blankt stål. Rørføring skal være synlig. Se bilag 8.06 for princip for placering og dimensionering af håndvasken.

Udskiftning af toilet kan godkendes efter indsendt underretning. Toilettet skal være fritstående og af hvidt porcelæn og have en djærv, afrundet detaljering.

Bruseniche - Bilag 8.04 og 8.08

Hvis det indbyggede badekar ønskes erstattet af en bruseniche, kan dette gøres efter godkendt underretning. Brusenichen skal leve op til principperne, der præsenteres på bilag 8.08. Brusenichen skal have samme afgrænsning og placering som badekarret. Gulvet i brusenichen skal være af terrazzo med samme farve og kvalitet som det øvrige oprindelige gulv og udføres med en hulkehl tilsvarende bilag 8.04. Flisebeklædningen ved brusenichen skal føres ned til gulv med fliser i tilsvarende farve og kvalitet som rummets øvrige flisebeklædning (se beskrivelse af fliser på forrige side).

Skærmvæg og vaskemaskine - Bilag 8.09

En let skærmvæg samt en vaskemaskine og/eller tørretumbler kan opsættes i brusenichen efter godkendt underretning. Skærmvæggen skal være af malet stål, have afrundede hjørner og skal efter monteringen have en højde tilsvarende flisebeklædningen. Se principperne præsenteret i bilag 8.09 for skærmvæggenes placering og montering. Vaskemaskinen placeres på støtteben i brusenichens ende fjernest fra afløbet. Rørføring føres langs væggen over flisebeklædningen og kan males. En tørretumbler kan evt. placeres oven på vaskemaskinen.

9 Metode og kilder

Metode:

Varmings Tegnestue har i foråret 2019 foretaget besigtigelser af 50 lejligheder i Vestersøhus. Tilsammen repræsenterer de besigtigede lejligheder alle ejendommens forskellige lejlighedstyper, bortset fra taglejlighederne. Alle fotografier anvendt i denne manual er taget af Varmings Tegnestue, med mindre andet er angivet i billedteksten. Fotografier af rum og inventar i lejlighederne er anvendt med tilladelse fra beboerne. Det er med udgangspunkt besigtigelserne og i arkivstudier, at manualen er udarbejdet. Nedenfor følger de anvendte kilder.

Bøger:

Faber, Dovey, Lund, Linn, Anderson, Anderson: *Kay Fisker*. Arkitektens Forlag, 1995
Hans Erling Langkilde: *Arkitekten Kay Fisker*, Arkitektens Forlag København, 1960
Niels Ole Lund: *Bygmesteren C. F. Møller*, Aarhus Universitetsforlag, 1988

Tidsskrifter:

Fisker, K; Møller, C. F. (1939). *Vestersøhus*. *Arkitekten Maanedshæfte*, 4, 57-72.
Sestoft, J., & Dirckinck-Holmfeld, K. (1993). *Vestersøhus, En projektvurdering*. *Arkitekten*, 13, 462-465.

Arkiver:

DKB - Danmarks Kunstbibliotek: www.kunstabib.dk
KBH - www.kbh billeder.dk
SLKS - Slots- og Kulturstyrelsens sagsarkiv

Vejledninger:

Søren og Ruth Lundqvist: *Vestersøhus - Vejledning til køkkener og bade*, 1999

Registreringer:

REG99 - Søren og Ruth Lundqvist: *Registrering af lejligheder i Vestersøhus*, 1999
REG19 - Varmings Tegnestue: *Registrering af lejlighedstyper i Vestersøhus*, 2019
Københavns Konservator: *Farvearkæologisk undersøgelse Vestersøhus*, 2019

10 Ordforklaringer

Bakelit: Brunsort plaststof, et af de tidligst fremstillede plaststoffer

Brystningspanel: Panel med højde ca. som vinduesplade.

Dækliste: Liste, der anvendes eks. til dækning af fuger.

Durchsicht: Lysningen midt i en trappe, der består af flere løb.

Fast inventar: Indbyggede møbler, så som skabe og køkkener.

Forrammeskab/-køkken: Skabe eller køkkener, der er opbygget af en træramme, som både er front og danner anslag for skabets/køkkenets låger.

Gasbord: Bord med støbt, sten- eller klinkeoverflade, hvorpå der placeres gasblus.

Gericht: Benævnelse for dør- eller vinduesindfatning. Dækker overgangen mellem mur og karm og danner en indramning, ofte med profileringer.

Hulkehl: Hul, konkav, indadgående halvrund profil på eksempelvis en træliste eller en afslutning på et støbt gulv.

Not: En lang rille eller fure i et stykke træ, i hvilken et fremspring på en anden del passer ind, f.eks. ved gulvbrædder og ved skabe med skydelåger.

Oregon pine: Douglasgran.

Overfalsede låger: Låger med to udadgående og et indadgående hjørne, der danner anslag mod skabets træramme.

Roset: Rundt ornament.

Sanitet: Sanitære installationer til brug på badeværelser eller toiletter f.eks. wc, håndvask og badekar

Skærver: Lille, kantet sten der er fremkommet ved knusning af granit el.lign.

Stavlimet træ: Massivt træelement af sammenlimede træstave

Trådglas: Glas med et indlagt (indsmeltet) net af jertråd.

Underløb: Underside af trappeløb.

11 Bilag

Bilag 4 Udvendige Bygningsdele

4.01- Placering af Markiser, april 2007 20.04.2007

Bilag 6 Lejligheder

6.01 - Oversigt over lejlighedstyper 01.07.2019

6.02 - 6.07 - Detaljer af bygningsdele 01.07.2019

6.07 - 6.31 - Plantegninger af lejlighedstyper 01.07.2019

Bilag 7 Køkkener

7.01 - Oversigt over køkkentyper 26.06.2019

7.02 - 7.09 - Detaljer af bygningsdele 26.06.2019

7.10 - 7.28 - Plantegninger og opstalter 26.06.2019

Bilag 8 Badeværelser

8.01 - Oversigt over badeværelses- og toiletrumstyper 26.06.2019

8.02 - 8.05 - Detaljer af bygningsdele 26.06.2019

8.06 - 8.09 - Principper 26.06.2019

8.10 - 8.25 - Plantegninger og opstalter 26.06.2019

Bilag 9 Farvearkæologisk undersøgelse

26.08.2019